MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

AP58
.S53 Mq
v. 5

SPOLOK SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV A UMELCOV

SLOVAK WRITERS AND ARTISTS ASSOCIATION

CLEVELAND, OHIO, U. S. A.

ROČNÍK (VOL.) 5 1958 ČÍSLO (NO.) 1

ROČNÍK V. VOL. V.

MOST

ČÍSLO 1 NO. 1

INDIANA UNIVERSITY LIBRARY

Štvrťročník pre slovenskú kultúru
A Quarterly for Slovak Culture

Orgán Spolku slovenských spisovateľov a umelcov

Vychodí štyri razy do roka	Rediguje MIKULÁŠ ŠPRINC s redačným kruhom	Predplatné na štyri čísla USA a Kanada $5.00 Ostatná cudzina $4.00

Vydavateľ: SPRÁVA KULTÚRNEHO FONDU PETRA P. JURČÁKA.
Predseda REV. JÁN J. LACH.

Adresa redakcie: MIKULÁŠ ŠPRINC, 28700 Euclid Ave., Wickliffe, Ohio, USA

Adresa administrácie: MOST, 2006 Schrage Ave., Whiting, Indiana, U. S. A.

OBSAH

Marian Žiar: **Slovenská literatúra pod vládou komunistov** — 1
Gorazd Zvonický: **Vzdor** — 15
Miloš K. Mlynarovič: **Sedemdesiatka** — 16
Gorazd Zvonický: **Svätojánsky oheň** — 17
Vysvetlenie — 18
Miloš K. Mlynarovič: **Mojim kolegom** — 19
William Carlos Williamson: **Akoby pieseň** (K. Strmeň) — 21
Vladimír Cincík: **Na prelome vekov** — 22
Gorazd Zvonický: **Nie som sám, nie si sama** — 28
John Crowe Ransom — Archibald MacLeish — W. Carlos Williamson — **29-31**
Na križovatke posolstva a udalosti (s. b) — 32
K. Čulen: **Dve americkoslovenské literarne jubileá** — 36
NSS a nové názory na literatúru (red.) — 37
KNIHY: **M. K. Mlynarovič-Bor** (K. Strmeň) — **Šprinc: Cesty a osudy** (Bor) — Cincík: **Ancient Slovak Fibulas and Pseudo-fibulas** (Čulen) — Boleček: **Peter V. Rovnianek** (kč) — Paučo: **Pod zástavou kresťanskej demokracie** (K. Č.) — Bohuslav: **Malý hrdina** (s. b) — Galter: **The Red Book** (T. Zúbek) — Kramm: **Bibliographie Historischen Zeitschriften 1939-1951** (J. M.) — 39

ZAZNAMENÁVAME — 47

ROČNÍK V. VOL. V.

MOST

ČÍSLO 1 NO. 1

SLOVENSKÁ LITERATÚRA POD VLÁDOU KOMUNISTOV

Marian Žiar

Posledné dve svetové vojny zanechali v živote stredoeurópskych národov veľ'ké revolučné premeny. A netýkalo sa to len spoločenských tried, sociálnych a hospodárskych pomerov, ale aj kultúrneho života. Revolúcia zasahovala všetky oblasti, prinašala mnohé reformy. Ak vývoj po roku 1918 naberal formu politickej, hospodárskej i kultúrnej demokracie, po roku 1945 naberal postupne formu diktatúry jednej politickej strany, ktorá sa vydávala za politického osloboditeľ'a, hospodárskeho reformátora a kultúrneho osvietenca.

Činiteľ'om, ktorý po roku 1945 a najmä po roku 1948 súdil, trestal, kvalifikoval a rozhodoval o všetkom: o politickej spoľ'ahlivosti človeka i o umeleckej hodnote literárneho diela, bola komunistická strana. Preto všetky premeny hospodárske i kultúrne, úpadok blahobytu i kultúry, všetky pokusy o únik z tiesne a zovretia boli vyvolané jednak diktátom komunistickej strany a jednak odporom proti nej.

Literatúra a umenie vôbec neboli preto, najmä po roku 1948, odrazom života, prejavom zmýšľ'ania ľ'udí a výrazom umelcovej osobnosti. Služobníci režimu dávali tu dňu a životu len propagančnú okrasu umeleckým výrazom. Bolo to nízke hovenie času bez uvedomenia si komu a akým hodnotám dáva umelec k dispozícii svoje pero a ducha. Ale predsa, aj tu treba rozoznávať rozličné vývojové stupne, aby sme správne pochopili tendencie, akými sa literatúra musela riadiť a aké prípadne sama vytvárala.

I. OBDOBIE PRECHODU (1945–1948)

Hluk propagačných fráz po skončení druhej svetovej vojny mal nielen zastrašiť odporcov takzvaného ľ'udovo-demokratického poriadku, ale aj duchovnému životu vnútiť svoju pečať. Komunisti chceli jednak prilákať a jednak prinútiť aj spisovateľ'ov, aby svoje diela postavili do myšlienkového prúdu času, ktorý vytvárali. Slovensko, ktoré za vojny vzhľ'adom na svoje zvláštne politické postavenie, umožňovalo literárne tvoriť

aj komunistickým spisovateľom, octlo sa roku 1945 v ťažkej kultúrnej kríze. Vynikajúci spisovatelia ako J. C. Hronský, Milo Urban, Valentín Beniak, E. B. Lukáč, Andrej Žarnov, T. J. Gašpar, M. Kavec, Ivan Stodola, Ján Hrušovský, Rudolf Dilong, Mikuláš Šprinc, Karol Strmeň a iní alebo odišli za hranice, alebo boli uväznení, alebo im postupne bola znemožnená akákoľvek literárna tvorba.

Kultúrne inštitúcie (Matica slovenská, Spolok Sv. Vojtecha, Slov. kat. akadémia, Slovenská Liga a Tranoscius) ako i redakcie kultúrnych časopisov (Elán, Slovenské Pohľady, Nová práca, Verbum, Tvorba) snažili sa oživiť slovenský kultúrny život a pomocou literatúry paralyzovať vplyv komunistickej propagandy.

Tieto inštitúcie a časopisy poskytovali spisovateľom a básnikom možnosť prejaviť sa slovom a časopisy okrem toho boli aj dobrou informačnou službou verejnosti o kultúrnom živote na Západe. Po roku 1945 boli, na škodu veci, zastavené študentské a viaceré náboženské časopisy, ktoré pri obrane demokratických hodnôt mohli vykonať cennú službu. A je príznačné, že na Slovensku, ktoré vyvážalo papier (alebo celulózu) bol ich zákaz odôvodňovaný nedostatkom papieru. Pravým dôvodom však bola snaha komunistov usmerniť výchovu ľudu a vplývať naň len z kontrolovaného centra.

V rokoch 1945—48 ozývali sa v slovenskej literatúre ešte rozličné smery. Časopis Elán ďalej razil liberálnu zásadu, že umenie nesmie byť zaťažené polikou [1]. Nová práca a Verbum razili katolícky smer v literatúre a spolu s Tvorbou snažili sa o to, aby slovenský kultúrny život nebol izolovaný od Západu a aby slovenská literárna tvorba nedostal sa do ulity [2]. Naproti tomu Slovenské Pohľady prispôsobovali sa čím ďalej tým viac politickému kurzu. Bol to odraz nových pomerov v Matici slovenskej. A novozaložený časopis Sväzu slovenských spisovateľov, Kultúrny život, stál od začiatku (r. 1945) v službách komunistickej kultúrnej politiky.

Toto obdobie bolo na literárnu tvorbu pomerne chudobné. Ale napriek tomu rešpektovala sa tu ešte sloboda umeleckého tvorenia [3] a vyznievali smelé kritiky na kultúrnu politiku režimu, ktorej smer čím ďalej tým viac určovali komunisti.

Z domácej tvorby [4] tohto obdobia treba spomenúť predovšetkým diela Margity Figuli "Babylon" a "Zuzana", J. Bodaneka "Kríž profesora Hunku", a "Z vlčích dní", J. Horáka "Hory mlčia", D. Tatarku "Farská republika", P. Jilemnického "Kronika", J. Hrtúsa-Jurinu "Kameň na kameni", P. Karvaša "Niet prístavov" a "Polohlasom", Františka Hečku "Červené víno" [5], H. Zelinovej "Anjelská zem" a iné.

Socialistická próza, ktorú v tomto období reprezentujú ešte len Jilemnický, Kráľ a ako nový popri nich vystupuje Tatarka, je len "spracovaním politickej ideológie" a "zabúda na literárne požiadavky spoločnosti". Jej

predstavitelia nie sú ani zďaleka tak vyhranenými umeleckými osobnosťami ako boli Hronský a Urban [6].

V poézii v tomto období vydali pozoruhodnejšie zbierky Ján Smrek, J. Haranta, Vojtech Mihálik, P. G. Hlbina, František Hečko, Janko Silan, J. Motulko, G. Zvonický, P. Horov, J. Lenko, Št. Žáry, J. Poničan, J. Zborovian, P. Bunčák, Vl. Reisel, J. Rak a iní. V dráme debutoval Peter Karvaš, vari najplodnejší zo súčasných komunistických spisovateľov. Z jeho počiatočných hier treba spomenúť "Meteor", "Hanibal pred bránami" a "Bašta". Štefan Králik vydal v tomto období tragikomédiu "Hra bez lásky" s revolučnou tématikou a hry "Posledná prekážka" a "Hra o slobode". Ale ako hry Petra Karvaša i hry Štefana Králika sú umelecky naskrze slabé [7].

Ak máme toto obdobie charakterizovať, musíme ho nazvať obdobím zápasu o slobodu jednotlivca, o hodnotu človeka a o demokratický spôsob života a myslenia. Literárna tradícia žiadala od spisovateľov, aby zotrvávali na slobodnom umení a to isté si želal aj ľud, ktorý zápasu o ľudskú dušu prihliadal so živým záujmom, ale aj značnými obavami. Ale komunisti už vtedy mali priame direktívy a tie (podľa Ždanova) žiadali v literatúre revolučný romantizmus, čiže diela s "grandióznymi perspektívami" a straníckou tendenciou. Aj literatúra mala byť zbraňou, ktorá svojou formou i tendenciami pomáha budovať "budúcu skutočnosť" (M. Gorkij), čiže komunistický spoločenský poriadok.

Komunisti išli za svojím cieľom s revolučným dôrazom a vedeli rafinovane infikovať a rozleptávať rady literárnych tvorov a umelcov vôbec. Ale aj tak kultúrna opozícia proti nim bola ešte silná a účinná. Až politickým pučom vo februári roku 1948 podarilo sa im násilím presadiť nielen svoju politiku, ale aj svoj názor na literatúru a umenie vôbec. Nastalo nové obdobie i pre literatúru. Všetci, čo chceli ďalej tvoriť, museli svoje dielo postaviť do služieb politiky režimu.

II. OBDOBIE STALINSKÉKO POŇATIA LITERATÚRY (1948—54)

Víťazstvo komunistov v politike i v kultúrnom živote bolo od začiatku sprevádzané ostrým bojom proti takzvaným umeleckým a kultúrnym prežitkom, proti takzvanému kapitalistickému chápaniu literatúry a umenia a proti slobodnej umeleckej tvorbe vôbec. A hneď za tým prišiel boj proti takzvanému buržoáznemu nacionalizmu a kozmopolitizmu [8]. Celej umeleckej tvorbe nadekrétovali úlohy. Mala podporovať "tvorivú iniciatívu más" a ospevovať úderníkov, brigádnikov a zlepšovateľov. Politické preškolovanie a ľudové kurzy ruštiny mali komunistom pomôcť uskutočniť kultúrnu revolúciu ako jednu z hlavných úloh budovania štátu. Tak to žiadal Stalin a tak to robili aj komunisti na Slovensku. Do tejto práce boli zapojené masové organizácie (Revolučné odborové hnutie,

Jednotný sväz roľníkov, Sväz mládeže, Sväz žien), poradne a študovne marx-leninizmu a osvetové besedy i literárne večery. To boli príležitosti, pri ktorých okrem politických agitátorov aj spisovatelia museli povinne propagovať komunistickú kultúrnu revolúciu a odobrovať politiku režimu. Do tejto akcie boli povinne zapojené aj vedecké inštitúcie, školy, divadlá, film, rozhlas i súbory ľudovej umeleckej tvorivosti, slovom organizácie, hudba, spev, obraz i slovo.

Strana postavila sa diktátom nad ľud a každému prikazovala, čo a ako má robiť. Podľa slov Lenina: preč s nestraníckymi ltierátmi!, prečistila aj rady spisovateľov. Tí, čo smeli ďalej tvoriť, museli zachovávať presné direktívy. Ako v priemyslovej a poľnohospodárskej výrobe zaviedlo sa aj v literatúre povinné plánovanie. Spisovatelia podpisovali záväzky, koľko napíšu próz, básní, koľko povedia verejných prejavov a pod. Ako dogma vyslovilo sa slovo: socialistický realizmus. Podľa neho mal spisovateľ vo svojom diele predstavovať kladné a záporné typy. Kladným hrdinom bol aktívny budovateľ socializmu, človek, ktorý pracuje v duchu strany, ktorý je jej oddaný a ochotne vykonáva každý jej rozkaz. Záporné typy to boli ľudia "minulého sveta" — kulaci, fabrikanti, obchodníci, asociálne elementy a politickí protivníci a triedni nepriatelia.

Pod titulom boja proti buržoáznemu nacionalizmu a kozmopolitizmu začalo sa aj ťaženie proti členom skupiny Davu [9]. Vyčitalo sa im, že ich literárna tvorba nebola "vysoko ideová", že sa vzdiaľovali od ľudu, že boli kozmopolitmi, ktorí do slovenskej literatúry vnášali "chorobný subjektivizmus, bezideovosť, pustú erotiku, formalizmus a surrealizmus" [10]. A nejprísnejšími kritikmi davistov boli fanatickí funkcionári strany: Július Šefránek [11] a Juraj Špitzer [12].

Novomeskému napríklad vyčítali i to, že napísal, že je "emigrant bez vlasti a všade s domovom" (v básni Aký si) a nehľadelo sa na to, že to bolo v duchu proletárskeho internacionalizmu. V tomto období komunisti z propagačných dôvodov videli v kozmopolitizme zbraň tzv. západných imperialistov, ktorou vraj títo chcú posilňovať také "ideologické tendencie, ktoré by škodili masám v ich pokrokovej orientácii" [13].

Clementisovi napríklad zazlievali i to, že vyslovil skutočnosť, že "nieto krajiny na svete, s ktorou by Slovensko bolo zviazané toľkými rodinnými sväzkami ako s Amerikou" [14]. Novomeského odsudzovali okrem iného aj preto, čo dnes zásadne priznávajú i literárni teoretikovia v SSSR, že na sjazde mladej slovenskej generácie v Trenčianskych Tepliciach roku 1932 vyhlásil: "Treba nechať previať Slovensko veľkými, opravdu ideovými prúdmi sveta s ich najrozmanitejšími snaženiami kultúrnymi . . . Ľudská kultúrnosť Západu a oná východná kultúra stanú sa dnes-zajtra i v bežnom chápaní totožným pochopom . . . preto, že vývoj dospieva v zóne východnej kultúry k tomu stupňu, keď môže prijímať, zúžitkovať a ďalej rozví-

jať majstrovské výdobytky tvorené v povestných "vežiach zo slonoviny" na Západe". – Toto stanovisko Novomeského bolo roku 1951 nazvané "poklonkovaním západnému dekadentnému umeniu a nenávisťou proti socialistickému realizmu" [15].

V tomto období vstupujú do literárneho života nové mená: Milan Lajčiak, Vladimír Mináč, Ladislav Mňačko, Katarína Lazárová a iní. To sú spisovatelia, ktorí vnášajú do slovenskej literatúry takzvané stalinské poňatie [16]. Popri nich tomuto služobníckemu smeru asistujú aj starší komunistickí spisovatelia a básnici ako Fraňo Kráľ, Ján Kostra, Rudo Fábry, Július Lenko, Ján Brezina, Vlado Reisel, Štefan Žáry, Pavol Bunčák, Ján Rak a iní. Politický tlak a výhody, aké režim poskytoval svojim verným, získali mu aj bývalých nekomunistických literátov ako František Hečko, P. G. Hlbina, Vojtech Mihálik, Andrej Plávka a iní.

Naproti tomu vynikajúci básnici staršej i mladšej generácie ako Valentín Beniak, E. B. Lukáč, Ján Smrek, Ján Haranta, Ján Poničan, Janko Silan, Ján Motulko a iní ustupujú do úzadia, lebo sa nechcú osobne ponížiť a svoju tvorbu postaviť do služieb režimu. Súčasne režim zastavuje aj vydávanie literárnych časopisov Elán, Verbum, Nová Práca a Tvorba a kultúrnu inštitúciu Slovenská liga.

V tomto období, vari najpotupnejšom v dejinách slovenskej literatúry, vzniká stalinská poézia osobného kultu [17], (Kostra, Lajčiak, Krno, Mihálik, Plávka, Hlbina, Bunčák a iní) a literatúra servílne slúžiaca politike komunistickej strany a jej vodcom Gottwaldovi a Širokému [18], (Hečko, Mináč, Fábry, Karvaš, Lazárová a celý rad ďalších) ako aj komunistickej mierovej kampani, vedenej s nenávisťou proti západu (Štítnický, Žáry, Krno, Gajdoš, Citovský, Prok a iní).

Ak sa komunistickí literáti dali strhnúť tvrdou dynamikou času, ktorá zdeptávala staré hodnoty a názory, to sa dá pochopiť vybičovaným fanatizmom za komunistické ideály. Ale ak básnici špirituálneho zanietenia a náboženskej lyriky (Hlbina a Mihálik) začali svojím veršom prisluhovať bezbožníckemu komunizmu, to sa musí pociťovať i v literatúre ako slabosť umelcovho charakteru. A je príznačné, že práve títo básnici dávajú komunistickej poézii umelecky najrezonantnejší tón (Mihálik: Plebejská košeľa, Spievajúce srdce a Ozbrojená láska, Hlbina: Podobenstvá, Mierové ráno, Ruže radosti). Mihálik napríklad vyhlasuje, že básnik "tiež musí normu spevňovať".

V tomto období rodí sa i próza s kolchóznou tématikou (Ivan Rúrik: Na majeri, František Hečko: Drevená dedina [19], Ferdinand Gabaj: Ryžiari), ktorá napomáha politiku strany pri takzvanej socializácii dediny.

Strana nespúšťa prísny zrak zo spisovateľov a ich tvorby. Stranícki kultúrni funkcionári sledujú každý prejav spisovateľov a ak sa uchýlia od

predpísanej línie, musia sa podrobovať prísnej sebakritike, musia prijímať kritiku strany, za ktorú, ak chcú žiť na slobode, musia strane ešte aj verejne ďakovať [20]. Literatúra sa pod kontrólou strany stáva bojovým nástrojom komunistického socializmu [21].

Ale nestačí, že spisovatelia poslúchajú a píšu podľa direktív strany. Ľudovodemokratický štát je vyloženým vazalom Moskvy. Ako jeho politickí predstavitelia sa priamo byzantsky klaňajú Stalinovi, tak aj spisovatelia nekriticky musia obdivovať sovietsku literatúru a riadiť sa jej vzormi. I na poli literatúry je sovietsky vzor priamo zákonom [22]. Okrem sovietskych spisovateľov možno zo zahraničných (západných) literátov spomínať a prekladať len vyložených vyznavačov stalinizmu a marxistickej dialektiky (Fast, Aragon, Hikmet, Neruda a Amado).

Z literárnych kritikov tohto obdobia treba spomenúť menovite Františka Votrubu, Alexandra Matúšku, Andreja Mráza zo starších a Karola Rosenbauma, Juraja Špitzera, M. Tomčíka, I. Kupca, B. Chomu, I. Kusého, J. Bžocha a J. Nogeho z mladších. Všetci prijali za základ literárnej kritiky marxistickú estetiku, to jest, že sa literárne dielo nehodnotí podľa umeleckej ceny, ale podľa jeho straníckosti.

Zásah komunistickej strany do umeleckej tvorby bol v tomto období tak silný, že úplne zdevalvoval umeleckú hodnotu literárneho diela. Strana predpísala literatúre formu i tendenciu a tak sa literárne diela stávali vyloženým propagačným nástrojom komunistickej politiky. Nedostatok vlastného slobodného myslenia zapríčinil tak slovenskej literatúre nesmierne škody. Sotva v tomto období nájdeme verš, ktorý by nám trvalo zostal v pamäti, ktorý by si človek mohol "zavesiť na stenu ako životnú devízu" [23]. A tým menej nájdeme tu politicky netendenčnú novelu, román alebo drámu. Výnimku tvorí iba próza Ľuda Zúbka s historickými námetmi zo slovenskej minulosti a niektoré drobné prózy Janka Alexyho. Tento úpadok literatúry neskoršie spoznali i komunistickí spisovatelia sami, začali naň poukazovať a hovoriť o "kríze kritérií" (Mináč), čo im potom strana oficiálne zazlievala.

Aj keď je toto obdobie pomerne literárne plodné, predsa takmer všetky diela (v próze, poézii i dráme) predstavujú len papierovú literatúru, literatúru odtrhnutú od života a od ľudu. Spomenieme aspoň najcharakteristickejšie z týchto diel. V poézii sú to: Ján Kostra: *Na Stalina, Javorový list, Za ten máj;* Milan Lajčiak: *Súdružka moja zem, Pieseň o veľkom priateľstve, Ráno, Pozdrav, Vernosť;* Andrej Plávka: *Zelená ratolesť, Domovina moja;* Pavol Horov: *Návraty, Moje poludnie;* Július Lenko: *Úrodný kameň, Salvy bojovníkom, Epocha;* Ctibor Štítnický: *Pochod miliónov, Jarná pieseň družstevníka, Rodina;* Miloš Krno: *V búrke, Na stráži mieru;* Štefan Žáry: *Cesta;* Vladimír Reisel: *Svet bez pánov;* Ján

Brezina: *Vrchy sa ubránia, Spev lásky k novej Číne;* Ján Rak: *Moja krajina;* Miro Procházka: *Májová pieseň;* M. Rázusová-Martáková: *Pieseň o Váhu;* M. Pergler: *Svetlá;* Krista Bendová: *Ruky, Krajina šťastia,* a už spomenuté zbierky Mihálikove a Hlbinove. Z prózy treba spomenúť najmä: Vladimir Mináč: *Smrť chodí po horách, Včera a zajtra, Modré vlny;* Peter Karvaš: *Toto pokolenie, Pokolenie v útoku;* Dominik Tatarka: *Prvý a druhý úder, Radostník, Družné letá;* Katarína Lazárová: *Traja z neba, Osie hniezdo;* Jozef Horák: *Šachty;* Zuzka Zguriška: *Metropola pod slamou, Mestečko na predaj;* Andrej Plávka: *Návat Petra Hugáňa, Siedmi;* Elena Volanská: *Tajomstvo;* Mária Jančová: *Bochník, Rozprávky starej matere;* Rudo Móric: *Explózia;* Miloš Krno: *Dve cesty;* J. A. Tallo: *Ľudia z rovín,* a spomenutá už próza s kolchoznou tématikou (Rúrik, Hečko, Gabaj). Divadelné hry, ktoré boli napísané v tomto období, nesú tak isto na sebe politický znak času [24]. Za zmienku stoja: Peter Karvaš: *Návrat do života, Ľudia z našej ulice, Srdce plné radosti, Pacient stotrinásť;* Štefan Králik: *Buky podpolianske, Horúci deň, Svätá Barbora;* Ladislav Mňačko: *Mosty na východ;* J. Bukovčan: *Surové drevo;* J. Skalka: *Kozie mlieko, Krompašská vzbura;* Ľubomír Smrčok: *Knieža Rastic, Dobrodinci, Puknutý mliečnik;* M. Matuštíková: *Kristíny;* Leop. Lahola: *Štyri strany sveta.* Bezvetrie v Zuele a, Atentát. Ani v literarture pre mládež nevyšla za celé toto obdobie jediná pozoruhodnejšia kniha, ktorá by nemala politickú tendenciu. Ale nutno priznať, že tu sa ešte najviac uplatnili literárne talenty. Zo staršej spisovateľskej generácie knihy pre mládež písali: Margita Figuli, M. Rázusová-Martáková, Krista Bendová, Josef Horák, Ferdinand Gabaj, Hana Ponická, Helena Križanová, J. Domasta, Helena Volanská a Rudo Móric. Popri nich vystúpilo tu aj niekoľko začiatočníkov ako: Zima, Philadelphy, Čepčeková, Štefánik, Haštová a iní [25]. Ale najobľúbenejšími knihami pre mládež zostávajú i naďalej diela starších autorov ako Martin Kukučin, Terézia Vansová, J. C. Hronský, Martin Rázus, Ľudo Ondrejov, Ferdinand Gabaj a iní. V literatúre celého tohto obdobia najväčšiu kapitolu tvorí takzvaná povstalecká literatúra, v ktorej sa prejavuje aj najviac politickej tendencie.

Ako dodatočne (v čase II. sjazdu spisovateľov v Prahe, na jar 1956) doznali i sami spisovatelia, bola táto literatúra nielen úbohá, ale i falošná a zbabelá. Mináč ju nazval "beletrizovaním ilúzií druhých". Nevytvorilo sa tu nič pozoruhodného (až na ojedinelé preklady a z pôvodnej tvorby niektoré básne roztratené po literárnych časopisoch), čo by zostalo ako trvalý umelecky hodnotný literárny pamätník tohto obdobia. Aj talentovaní spisovatelia neprodukovali to, čo by spontánne vychádzalo z ich ducha [26] a fantázie, ale vystupovali len v úlohe moderných a k tomu ešte ponížených "dvoranínov", ktorí sa naučili ukláňať, slúžiť a spievať na slávu svojich pánov.

III. OBDOBIE UVOĽNENIA A KRITIKY (1955-57)

Po smrti Stalinovej nastalo v Sovietskom sväze postupné uvoľnenie aj v kultúrnom živote. Iľja Erenburg vydal svoj román *Odmäk*, ktorý je akýmsi symptomom nového ovzdušia v celom sovietskom orbite. Prvým znakom nového času bola snaha po kritike. To, čo bolo dlho len privilégiom strany, bolo odrazu, aj keď často len s trpným súhlasom, dovolené aj literárnym tvorcom. A tak sa v literárnych časopisoch a v prejavoch spisovateľov rozrastá kritika do tej miery, že skoro nestačia stránky týchto časopisov. Aj keď sa táto kritika, ktorú ponajviac vyslovujú spisovatelia sami, pridŕža základne socialistického realizmu, pod pojmami typičnosti literatúry, šedosti literatúry (s nedostatkom ideovosti), kladného hrdinu, bezkonfliktovosti a podobne dalo sa už mnoho povedať a odkryť [27]. Vyostrili sa tu fronty a používali sa mnohé prívlastky. Myšlienka akoby bola dostala voľné krídla. Bohužiaľ, neskoršie spisovatelia sami premenili bojové diskusie v polodiskusije, myšlienky v polomyšlienky a pravdy v polopravdy [28]. Ale ešte predtým odohrali sa zaujímavé udalosti.

Po XX. sjazde Sovietskej komunistickej strany [29] akoby sa zelektrizovali mysle spisovateľov v celej strednej Európe, menovite tých, ktorí s vnútorným odporom znášali zásah strany do literárnej tvorby. Spisovatelia sa odrazu prestal báť a začínali voľnejšie písať a uvedomovať si, že svojím dielom majú predovšetkým vyznávať pravdu a nie slúžiť režimu.

Ak sa predtým od spisovateľa žiadalo, aby sa "zmocnil skutočnosti", teraz spisovateľ sám začal poukazovať, ako sa pod zásahom strany do jeho tvorby nesprávne a chybne mohol skutočnosti zmocňnovať a ako ťažko mu bolo hľadať cestu z "mora neistôt" po celé uplynulé desatročie (1945-55), na ktoré "v celom rozsahu nemôže milo spomínať'" [30]. Zmocnil sa ho akýsi "pátos odhaľovania" ako ho poznal aj u niektorých sovietskych autorov [31]. A je interesantné, že kritika vyrastá a množí sa ako medzi literátmi, ktorí politicky oponovali režimu, tak aj medzi tými, ktorí boli dlho jeho oddanými stúpencami [32]. Všetci zažili mnoho sklamania a mali preto dôvod ku kritike a protestom. A literárny kritik, ktorý v minulom období hnal spisovateľov k literárnemu stalinčeniu, musel odrazu počúvať pravdy nepríjemné aj tragické [33].

Pozoruhodným zjavom tohto obdobia je, že sa v ňom zjavujú už diela (preklady i vlastné práce) niektorých spisovateľov, ktorí dlhé roky boli odsúdení mlčať (Smrek, Lukáč, Ondrejov, Hrušovský, Pockody, Letz, Haľamová). A čím sa viac približoval II. sjazd spisovateľov [34], tým hlasnejšie sa ozývali kritiky a ponosy na súčasný stav slovenskej literatúry [35]. Aj otvorené listy, ktoré si na stľpcoch Kultúrneho života v lete roku 1955 vymieňali kritici s básnikmi (Špitzer — Horov, Bžoch —

Kostra) dotýkali sa pálčivého problému: potreby hovoriť pravdu. Bžoch tu vyčítal básnikom, že mali "náklonnosť nehovoriť o nepríjemnom"[36]. Aj na stranu sa začalo mieriť otvorenými výčitkami a kritikou: že literatúru "nemožno viesť z mocenskej pozície", alebo že pod diktátom strany sovietska literatúra musela sa u nás "šmahom chváliť" a že sa nesmelo vysloviť vlastné hodnotenie. Odrazu prišli na to, že je nemarxistické paušálne zavrhovať výdobytky, ktoré priniesli buržoázne umelecké smery[37]. Začali padať výrazy o "marxistickej nude", o "skostnatelosti literatúry", o "úpadkovom období" a podobne. A začali sa ozývať kladné hlasy aj o spisovateľoch predtým zásadne zatracovaných (Milo Urban, Martin Rýzus, Matuš Kavec, Ján Smrek, Laco Novomeský a Ján Poničan). Už pred, ale i na a po II. sjazde spisovateľov v Prahe odzneli nielen smelé kritiky (Tatarka, Mňačko, Štítnický, Mináč, Poničan, Ferko a iní) literárnej tvorby, ale aj politických pomerov[38]. Kritizovali sa najmä roky krutej stalinskej politiky (1950-53). A otvorene sa volalo po hľadaní a hlásaní pravdy. Spisovatelia sa verejne spovedali a jeden po druhom vyhlasovali, že dosiaľ ľudu luhali, ale že v budúcnosti mu chcú a budú hovoriť vždy len pravdu. Odrazu sa začalo ozývať slovo: socialistický humanizmus[39].

Roku 1956, po prvý raz od roku 1948, komunistickou stranou dosadené predsedníctvo Sväzu spisovateľov muselo rešpektovať vôľu svojich členov a muselo počúvať ich obžalobu[40], že jeho vinou spisovateľ v minulých rokoch "prestal byť človekom hlboko sa zamýšľajúcim nad pravdou a zmyslom života" a že bol "nemysliacim obdivovateľom a dvoranínom". Ale služobníci strany už roku 1955 vyslovati lamentujúce hlasy, že spisovatelia sa vo svojej tvorbe odkláňajú od súčasnej (politickej) tématiky, že aktuálne politicky bojovné diela sú označované za schématické, že mladí autori utiekajú sa k sentimentálnej a subjektívnej poézii, že objektivizmus vytláča z literatúry straníckosť, že spisovatelia utekajú od zúfalej skutočnosti a nechcú ju zvelebovať umeleckým slohom, zkrátka, že hlas bojovnej literatúry slabne.[41].

Kritika, ktorú spisovatelia vyslovovali, hneď v zápätí zapaľovala nespokojné vrstvy národa (študenti a robotníci)[42]. Mladý básnik Milan Ferko právom vtedy napísal, že tu nešlo o senzáciu, ale o vrenie[43].

Rok 1956 bol revolučným rokom v slovenskej literatúre. Spisovatelia sa po prvý raz od roku 1945 odhodlali otvorene vysloviť kritiku a protestovať proti politickým zásahom do ich tvorby. Na spisovateľoch vidno, že už nechcú tvoriť v starom duchu. Zatiaľ, najmä zo starších, nenašiel sa ani jeden, ktorý by bol vystúpil so smelým literárnym dielom. A z mladších sa o to pokúsili len Alfonz Bednár (Hodiny a minúty) v próze a Milan Rúfus (Až dozrieme) v poézii. Celkove však ani toto obdobie nemôže sa ešte pochváliť niečim podobným ako je poéma poľského básnika Adama Ważyka (Poéma pre dospelého)[44], alebo óda ma-

ďarského básnika Tomáša Aczela (Óda na Európu)[45], alebo diela ruských spisovateľov Dudinceva (Nielen z chleba), Granina (Vlastný názor) a Kirsanova (Sedem dní v týždni)[46]. Iba vari Smrekove básne (Obraz sveta a Nežné dejiny)[47], sa slabo približujú týmto smelým literárnym prejavom. Iste však aj slovenský spisovateľ v tomto uvoľnenom období vytvoril diela hodnotnej ceny, ale tie ešte nemohli uzrieť svetlo sveta, lebo komunistický režim v Česko-Slovensku ani v tomto uvoľnenom období nedal spisovateľom toľko slobody, koľko v tom čase požívali ich poľskí a maďarskí kolegovia. Ako v každom politicky stiesnenom a neslobodnom období, aj pod vládou komunistov, musia spisovatelia tvoriť priečinkovú literatúru, ktorá len čaká na svoju dobu.

Z proózy tohto obdobia zasluhujú zmienku menovite: Alfonz Bednár: *Sklený vrch, Hodiny a minúty;* Ľudo Zúbek: *Skrytý prameň;* Ľudo Ondrejov: *Na zemi sú tvoje hviezdy;* František Švantner: *Život bez konca;* Vladimír Mináč: *Na rozhraní;* Janko Alexy: *Život nie je majáles;* R. Jašík: *Na brehu priezračnej rieky;* Margita Figuli: *Mladosť* a iné. Z poézie treba zvlášť spomenúť: Vojtech Mihálik: *Neumriem na slame;* Štefan Žáry: *Návšteva, Dolu na juhu;* M. Martáková-Rázusová: *Vyznanie;* Ján Kostra: *Ľúbostné verše;* Pavol Horov: *Aká to vôňa;* Andrej Plávka: *Sláva života;* Ján Turan: *Jar;* Alexander Pockody: *Posolstvo ľuďom zeme;* Ľudo Ondrejov: *Básne;* Milan Rúfus: *Až dozrieme,* Štefánia Partošová: *Starým priateľstvám* a iné.

V tomto období začali sa už zjavovať pozoruhodné verše Smrekove, Lukáčove, Turčányho, Rúfusa, Mojíka, Ferku, Kasardu, Kupca, Haľamovej, Grajciarovej a iných, ako aj preklady veršov zo svetovej literatúry, ktoré znamenajú vskutku obohatenie slovenskej literatúry. V roku stého výročia smrti Ľudovíta Štúra[48], začalo sa i s vydávaním spisov, článkov a prejavov Ľudovíta Štúra a jeho súčasníkov. V tomto období prikročilo sa aj k znovuvydaniu niektorých literárnych pokladov slovenskej minulosti (Hollý, Kalinčiak, Dobšinský, Palárik, Záborský, Chalúpka, Št. Krčméry, Ivan Gál, Andrej Guoth a iní).

Slovo spisovateľov, resp. ich kritika politických pomerov a literárnej tvorby ozývali sa od jari 1956 tak smelo proti diktátu strany[49] i proti krivdám na ľude[50], proti cenzúre i strachu, že sa mohlo očakávať, že je to nástup k demokratizácii verejného života a že slovo spisovateľov stáva sa tu zbraňou, ktorá prinúti režim ak nie ku kapitulácii tak aspoň k ústupkom. Ale všetky tieto nádeje udusil na jeseň roku 1956 brutálny sovietsky zásah proti maďarskej revolúcii. To otriaslo aj dušou rebelujúcich slovenských spisovateľov. Zostali akoby omráčení na ceste rozbehu a slovo, ktoré ešte nedopovedali celkom, sa akosi zadrhlo v ich ústach. A hneď za tým dostalo sa im aj vážnej politickej výstrahy[51].

Na stav literatúry v komunistickom štáte vplýva politické ovzdušie rozhodujúcou mierou. Po potlačení maďarskej revolúcie upevnil sa aj

na Slovensku komunistický režim a literárna tvorba je tu opäť pridusená, lebo komunistická strana opierajúca sa o podporu Moskvy je opäť pánom situácie. Ale napriek tomu myšlienky, ktoré boli vyslovené, nemožno už stiahnuť späť a ozvenu revolučných udalostí, aké sa odohrali v Poľsku a v Maďarsku, nemožno tak ľahko zabudnúť. Okrem toho aj zo Sovietskeho sväzu ozvali sa hlasy [52], ktoré si mnohí spisovatelia aj na Slovensku vykladali po svojom, ako posilnenie svojich kritických názorov. Vývoj sa nezastavil, len spomalil. A ak staršia generácia slovenských spisovateľov sa po udalostiach v Maďarsku viacmenej znovu utiahla do úzadia a až na pár výnimiek (Mihálik, Poničan, Plávka, Krno, Bendová, Lazárová) neprepožičiava sa už tak rada politickej propagande, vstupuje do popredia mladá generácia, sústredená okolo literárneho mesačníku Mladá tvorba [53], ktorá sa usiluje o vlastnú cestu, ktorá by bola bezpečnejšia a pravdivejšia. Táto generácia vášnivo túži vyznávať ľudskosť a pravdu, alebo ako to sama hovorí "túžba dopátrať sa pravdy v živote a v umení a odpor k luhaniu sebe aj iným" mení sa v tejto generácii "po istých sklamaniach vo vášeň" [54].

Na čele mladej generácie soskupenej okolo časopisu Mladá tvorba stoja opravdu hodnotní mladí spisovatelia a básnici ako Rúfus, Turčány, Ferko, Mojík, Pado, Jašík, Tallo a iní, ktorí väčšinou odmietajú koncepciu političnosti literárneho umenia [55], zriekajú sa socialistického realizmu [56], a všímajú si vnútorného hlasu jednoduchého človeka [57].

Zkrátka ide tu o smelý pokus udržať literárnu tvorbu pre univerzálne hodnoty: pravdy, mravnosti a krásy. Preto už pred svojím formálnym verejným vystúpením v časopise Mladá tvorba zásadne odsudzovali "časy, keď sa vážne tvrdilo, že cena románu sa dá odmerať množstvom ľudí, ktorí po jeho prečítaní manifestačne vstúpia do družstva. Kto nevstúpi manifestačne, len mľandravo, s pochybnosťami, s bremenom ťažkých prežitkov, kto sa nevyzlečie ako had jedným šmahom zo svojej starej kože, ten sa rátať nemôže. A tak sa teda nemohol rátať ani jeden ozajstný sedliak. Obyčajne listári, učitelia a ich manželky vstupovali manifestačne, lebo boli okresy, kde to od nich žiadali" . . . keď nebolo anekdotou, ale smutnou pravdou, že poviedku, v ktorej umierajúci vojak spomína v poslednej chvíli na svoje deti a manželku, mladý kritik zamietol s tým, že v socialisticko-realistickej poviedke hrdina nemôže banálne a sentimentálne spomínať na ženu." [58]

Slovenské pohľady na margo vydania Mladej tvorby právom napísali: "ako je slovenská literartúra na svete, nebolo vari obdobia, aby sa mladí literárni nadšenci neboli mohlí vyjadriť vo svojich vlastných časopisoch, v najhorších časoch aspoň rukopisom rozmnožovaných." [59]

Snaha po vlastnom vyjadrení mladých ľudí prýšti aj z Almanachu mladých autorov roku 1956. Je to debut mladých tvorcov, ktorým chýba

síce znalosť svetových literatúr, ale u ktorých predsa treba obdivovať odvahu, s akou sa usilujú hľadať nové myšlienky a výboje [60]. Celkove nástup mladých literárnych síl na Slovensku prináša nielen mnoho nových mien, ale aj pozoruhodné talenty, ktoré ukazujú značné tvorivé ambície; je nádej, že budú mať čo povedať aj v budúcnosti. [61]

Literatúra a poznámky:

1.) Jozef Butvin: K problému literatúry v národnom spoločenstve. Verbum, roč. 1956, č. 2, str. 75—81. — Elán roč., 1947, č. 3—4 (článok J. Felixa).
2.) Nová práca, roč. 1947, č. 4, str. 240—242. — Verbum, roč. 1947, č, 3. str. 158—160. — Stanislav Šteblík: Falšovať dejiny literatúry? Nová práca, roč. 1947, č. 2, str. 122—123. — Stan. Šteblík: Naša kultúrna orientácia. Nová práca, roč. 1947, č. 6, str. 378—380.
3.ň Jozef Butvin odvážne zastával názor, že literatúra a umenie vôbec je "podmieňované a nesené morálnymi silami a má spätný vplyv na zdravý stav spoločnosti" a že "nijaké umenie . . . teda ani literatúra nemôže sa zdarne rozvíjať bez slobody." Verbum, roč. 1946, č. 2, str. 75—81.
4.ň Kráľov romaán "Stretnutie" a Kavcov román "Návrat na hole" nerátame do tohto obdobia, hoci boli tiež vydné po roku 1945, lebo boli napísané už v rokoch 1937—38.
5.) Úryvok tohto románu uverejnil Hečko v katolíckom lit. mesačníku Verbum, roč. 1947, č. 10, str. 508—512.
6.) Teofil Horniak: Glosy k slovenskej socialistickej próze. Verbum, roč. 1947, č. 6—7, str. 326—329.
7.) Jozef Butvin: Bratislavské činohry tejto sezóny. Verbum, roč. 1947, č. 6—7, str. 318—324. — A Mráz: Slov. dramatická literatúra v r. 1945—1955. Slovenské divadlo, roč. 1957, č. 2, str. 81—91.
8.) Ťaženie proti buržoáznemu nacionalizmu a kozmopolitizmu vyvrcholilo r. 1950 na IX. sjazde KSS. (Karol Rosenbaum: Proti kozmopolitizmu. Slovenské pohľady, roč. 1952, č. 3, str. 162—172).
9.) Literárna skupina slovenských komunistov z 20.—30-tih rokov. Vydávala časopis Dav a bola intelektuálnym priekopníkom komunizmu na Slovensku. Jej významnými členmi boli Clementis, Novomeský, Okáli, Poničan a iní.
10.) Dr. Ján Gregorec: Slovenská literatúra. Bratislava 1954, str. 82—84.
11.) Július Šefránek: Niektoré ideologické problémy našej literatúry. Bratislava 1951.
12.) Juraj Špitzer: Proti buržoáznemu nacionalizmu a kozmopolitizmu — za vyššiu ideovosť slovenskej literatúry. Bratislava 1951.
13.) Karol Rosenbaum: Proti kozmopolitizmu. Slovenské pohľady, roč. 1952, č. 3, str. 162—172.
14.) Juraj Špitzer: Proti buržoáznemu nacionalizmu. Kultúrny život, roč. 1951, č. 25, str. 5, č. 26, str. 5.
15.) Juraj Špitzer: Proti buržoáznemu nacionalizmu a kozmopolitizmu. Kultúrny život, roč. 1951, č. 25, 26, 27.
16.) Karol Rosenbaum: Vďaka bojovníčke. Slovenské pohľady, roč. 1951, č. 5, str. 282—288.
17.) Ladislav Mňačko: Aj spisovateľ prispel k narastaniu kultu osobnosti a je zaň spoluzodpovedný (Kultúrny život, roč. 1956, č. 20, str. 1). — Ján Povrazník: Slovenská poézia 1952. Slovenské pohľady, roč. 1952, č. 7—8, str. 500—518.
18.) Viliam Široký, vodca Slovenskej komunistickej strany (pôvodom Maďar), ktorý ani neovláda dobre slovenskú reč, je vyhlásený za "tvorcu slovenskej socialistickej kultúry" (Slovenské pohľady, roč. 1952, č. 5, článok Miloša Tomčíka, str. 338—350).
19.) Komunistická literárna kritika považuje tento román za najlepšie dielo socialistického realizmu v slovenskej literatúre. Dominik Tatarka (Kultúrny život, roč. 1955, č. 47, str. 6) naproti tomu o ňom hovorí, že toto dielo "ako celok je výrazom naivného mysliteľa, povedal by som veriaceho marxistu . . . celá stavba románu stojí nie na zemi, ale akoby na lešení, na konštrukcii."

20.) Milan Lajčiak: Do práce za mier, za nového človeka, za rozkvet slovenskej literatúry. Kultúrny život, roč. 1952, č. 6, str. 1, 3.

21.) Miro Procházka: Bojujúca literatúra. Kultúrny život, roč. 1952, č. 28, str. 1.

22.) Ján Poliak: Atomizácia kultúry?. Slovenské pohľady, roč. 1956, č. 12, str. 1177—88, píše: Prekladalo sa všetko, i veci slabšie, na našu hanbu i učebnice z vlastivedných disciplín pre nižšie školy . . . — Zo Jesenská: Zvýšiť majstrovstvo prekladu umeleckej literatúry. Kultúrny život, roč. 1956, č. 18, str. 4—6, píše: Mechanicky sa prekladalo zo sovietskej literatúry hocičo . . .

23.) Jozef Bžoch: Málo myšlienok — malá poézia. Kultúrny život, roč. 1955, č. 25, str. 3.

24.) Andrej Mráz: Slovenská dramatická literatúra v rokoch 1945—1955. Slovenské divadlo, roč. V. (1957) č. 2, str. 81—91.

25.) Zlatko Klátik: Súčasný stav a úlohy slovenskej literatúry pre mládež. Slovenské pohľady, roč. 1952, č. 3, str. 199—232.

26.) Preto sa aj II. sjazd spisovateľov v Prahe postavil proti "nedôstojnému prekrucovanui základných práv človeka" (Kultúrny život, roč. 1956, č. 19, str. 1).

27.) Konali sa celoštátne konferencie o próze, poézii, dráme a literatúre pre mládež, na ktorých odznievali diskusné príspevky spisovateľov i literárnych kritikov s priznaniami viny a výčitkami strane a jej orgánom.

28.) Nový sväz slovenských spisovateľov. Slovenské pohľady, roč. 1956, č. 7, str. 719.

29.) XX. sjazd Komunistickej strany Sovietskeho sväzu konal sa vo februári 1956. N. Chruščev podrobil na ňom ostrej kritike Stalinov osobný kult a M. Šolochov kritizoval byrokratizmus v sovietskej literatúre a ukázal na jej úpadkovú formu.

30.) Pavol Števček: Cesta z mora neistôt. Mladá tvorba, roč. 1957, č. 4, str. 118—119.

31.) V próze sú to Ovečkin, Panovová, Terentiev, Nikolajevová a v dráme Štejn, Kornijčuk a Simonov.

32.) Najzásadnejšiu kritiku súčasnej slovenskej literatúry vyslovil Dominik Tatarka v článku "Slovo k súčasníkom o literatúre" (Kultúrny život, roč. 1955, č. 47, str. 6—7). Tatarka sa tu okrem iného pýta: "Sú úspechy našej literatúry ozajstnými úspechmi? . . . čo ak naše knihy sú len rozdistribuované, uložené v knižniciach, nečítané alebo nedočítané práve tým čitateľom, ktorému sú určené? . . . Mali by sme predpokladať že knihy, bojovné knihy našej súčasnej literatúry, narážajú na prudký odpor, nazdávam sa, že práve na taký odpor, na aký naráža agitátor, ktorý nedružstevníka nahádza, aby vstúpil do družstva, ktorý veriacemu katolíkovi vážne i ľahkovážne tvrdí, že Cirkev svätú treba hodiť do starého železa . . . V súčasnej literatúre si čitateľ esteticky nehovie, nevychutnáva . . . len nedostatok odvahy a ďalekého pohľadu do budúcnosti nám bráni už teraz nelichotivo nazvať toto obdobie primitívnym . . . Spoločné omyly našej literatúry vyplývajú z nesprávneho aprioristického postoja autorov ku skutočnosti, z postoja cudzieho umeleckému zobrazovaniu skutočnosti. — Na Tatarkovu kritiku odpovedal František Hečko podráždeným článkom "To je to, v čom sa rozchádzame" (Kultúrny život, roč. 1955, č. 51, str. 6), kde medzi iným píše: ". . . vyskytujú sa i u nás takí spisovatelia, ktorí by predali celý náš socializmus za deravý grajciar. To sú meštiaci, ktorí majú bratov medzi hornými desaťtisícami v Londýne, v Paríži a v New Yorku a ktorí hlavu nakláňali (počas ženevskej konferencie r. 1955, pozn. autora) nad rozhlasové prijímače, aby počuli, ako západ vyhráva a východ prehráva."

33.) Slovenské pohľady, roč. 1956, č. 7, str. 719.

34.) II. sjazd slovenských a českých spisovateľov sa konal v Prahe, v dňoch 22.—29. apríla 1956. Na rozdiel od I. sjazdu (r. 1949), ktorý sa niesol v duchu ždanovovských zmerníc pre literárnu tvorbu, II. sjazd vyznel ako silný protest proti komunistickým zásahom do literárnej tvorby proti komunistickej politike vôbec.

35.) Kultúrny život, roč. 1956, č. 15, str. 1. — Jozef A. Tallo: O osobnosti mladých a mladých osobnostiach. Kultúrny život, roč. 1956, č. 12, str. 8. — Zoltán Rampák: O pravdu a umenie v našej dráme. Kultúrny život, roč. 1956, č. 6, str. 6.

36.) Jozef Bžoch: Druhý list: O básnikovej náklonnosti nehovoriť o neprijemnom. Kultúrny život, roč. 1955, č. 31, str. 3.

37.) Kultúrny život, roč. 1956, č. 16, str. 1. — A. Matúška, tamže, roč. 1955, č. 52—53, str. 1, 4 a nasl.

38.) Ct. Štítnický: Úlohy slovenských spisovateľov po II. sjazde čs. spisovateľov. Kultúrny život roč. 1956, č. 22, str. 1, 3—4. — Bohuš Chňoupek: Kyslé jablká. Tamže, str. 5.

39.) Sjazd — a otvorené problémy. Kultúrny život, roč. 1956, č. 19, str. 1.

40.) Tamže.

41.) Ct. Štítnický: Pod vedením strany na ďalšie úspechy našej literatúry. Kultúrny život, roč. 1955, č. 19, str. 3. — Jozef A. Tallo: O osobnosti mladých a mladých osobnostiach. Kult. život, rč. 1956, č. 12, str. 8. — Diskusný príspevok Lad. Mňačku. Kult. život, roč. 1956, č. 1, str. 3—4.

42.) Pamätný bratislavský študentský majáles z mája 1956 bol verejnou demonštráciou proti komunistickému režimu. Študenti tu okrem vlastných študentských požiadaviek, žiadali i povolenie opozičnej politickej strany. — Prejavy nespokojnosti ozvali sa na viacerých miestach aj medzi robotníkmi (Handlová, Žilina a iné mestá).

43.) Milan Ferko: Senzácia? Vrenie! Kultúrny život, roč. 1956, č. 21, str. 1.

44.) Uverejnená v časopise Nowa Kultura, roč. 1955, č. 34, Waršava.

45.) Uverejnená v časopise Irodalmi Ujsag, č. zo 6. októbra 1956, Budapešť.

46.) Ide o Dudincov román Nielen z chleba, Graninovu novelu Vlastný názor a Kirsanovu poému Sedem dní v týždni. Všetky tieto diela boli uverejnené v časopise Novij Mir, roč. 1956, č. 8—11, Moskva.

47.) Báseň Obraz sveta napísal Smrek r. 1951 a báseň Nežné dejiny r. 1956. Obe básne uverejnili Slovenské pohľady, roč. 1957, č. 1, str. 1, 9—11.

48.) Ľudovít Štúr, nar. 29. okt. 1815, zom. 12. jan. 1856.

49.) Ct Štítnický písal o ťažkých minulých rokoch, v ktorých "nehanebníci zneužívajúci dôvery ľudu a moci, ktorú od neho dostali, šliapali po slobodách a právach v mene revolúcie" . . . "niektorí "funkcionári", ktorí sa odtrhli od ľudu a ktorým sa zatočila hlava z moci, začali vládnuť, panovať" . . . "po mnohých našich dedinách chodili "referenti" pre vyostrenie triedneho boja, ktorí zvonku, umele a násilne vnášali do politického života dediny . . . vyostrenie" . . . "Všetko to viedlo prirodzene k hrubému porušovaniu našej socialistickej zákonitosti, k procesom, a tu mi ani tak nejde o tie veľké procesy, ako skôr o tie tzv. malé, po okresoch a dedinách, v ktorých sa často súdili a odsúdili aj ľudia nevinní, práve v rámci tohto vyostrenia triedneho boja. Koľkože bolo týchto tzv. drobných drám a tragédií, o ktorých noviny ani nepísali, rozhlas nehlásil, literatúra nevydala svedectvo, ale o ktorých si vravel ľud, rozhorčený, pobúrený?" . . . "Konflikt medzi spravodlivosťou štátu a spravodlivosťou ľudu dostával sa v týchto rokoch aj do centra nášho politického a spoločenského života . . . no bol v našej literatúre obchádzaný ne zobrazovaný, zamlčovaný, hoci mal stáť v centre našej pozornosti . . . spravodlivosť ľudu dostávala sa tu do zrážky s orgánmi a zákonmi ľudového štátu, ich nesprávnym výkladom a prekrucovaním, jednotlivec sa tu dostával do konfliktu s orgánmi spoločnosti a prehrával, hoci mal často pravdu jednotlivec a nie orgány spoločnosti." (Kultúrny život, roč. 1956, č. 22, str. 1—2).

50.) O krivdách na ľude vtedy Štítnický napísal: ". . . násilníci . . . terorizovali ľud . . z Prešovska a z Nitrianska a odinakiaľ prichádzali chýry o nespokojnosti roľníckeho ľudu, o jeho starostiach a bolestiach . . . Sedliačik si nesplnil dodávku hovädzieho mäsa, lebo ju nevedel splniť. Prídu k nemu orgány a vezmú mu jedinú kravičku z maštale. Sedliačik klesá na kolená, nebudú mať mlieka jeho malé deti. Orgány sú ochotné kravičku vrátiť, ak sedliačik podpíše prihlášku do JRD. Sedliačik ju podpíše, ale do rána sa obesí na starú hrušku . . . Tento prípad poznali viacerí slovenskí spisovatelia a medzi nimi aj dobrí prozaici. Prečo ho nerozvinuli v literárnom diele? Bol to príbeh netypický pre roku 1950—53? Bol typický. (Kultúrny život, roč. 1956, č. 22, str. 2).

51.) Ostrá a útočná kritika Karola Bacílka na plenárnom zasadnutí Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska v decembri 1956 na slovenských spi sovateľov a slovenskú inteligenciu vôbec.

52.) V. Ivanov v čas. Komunist, apríl, 1956.

53.) Časopis mladej slovenskej generácie. Začal vychádzať v jeseň r. 1956 ako výdobytok študentských požiadaviek.

54.) Milan Rúfus: Nástup generácie. Mladá tvorba, roč. 1957, č. 2, str. 1.

55.) Pavol Števek: Cesta z mora neistôt. Mladá tvorba, roč. 1957, č. 4, str. 118—119.

56.) Ernest Sýkora: Viac pozornosti výchovnému poslaniu školy. Pravda, roč. 1957, č. 120 A, str. 5. — Sýkora v diskusnom príspevku na sjazde KSS doslova povedal: "Sú však jednotliví umelci, ktorí sú proti socialistickému realiz mu, jedni z presvedčenia a iní z módy. Pritom najpovážlivejšie je to, že sa od socialistického realizmu odklonila mladá literárna generácia sväzákov, grupujúca sa okolo časopisu Mladá tvorba" (Pravda, tamže).

57.) Niektorí z nich (Turčány, Pado a iní) boli r. 1947 považovaní za nádej katolíckej poézie. Nová práca, roč. 1947, č. 6, str. 336.

58.) J. A. Tallo: O osobnostiach mladých a mladých osobnostiach, Kultúrny život, roč. 1956, č. 12, str. 9.

59.) Slovenské pohľady, roč. 1956, č. 10, str. 1067.

60.) Popri mladých literátoch vstupuje do života aj nová slovenská generácia vý tvarných umelcov, ktorá sa pomaly prepracuváva k svojskému výrazu. Jej kompozície sa nepáčia oficiálnej kritike, lebo vraj nemajú "aktuálnu spoločenskú funkciu". (Kultúrny život, roč. 1957, č. 5, str. 1, 10).

61.) Pavol Petrus: Nástup mladých. Kultúrny život, roč. 1957, č. 10, str. 3.

VZDOR

Vždy krotký ako bábä
dnes ten kôň fŕka, hrabe,
sťa by mal oheň v žľabe
a čerta v každej dlabe.

Zubadlo zvieram, darmo je!
Prehodil sa mi cez oje,
zlomil ho jak trsť na troje
a odhadzuje postroje . . .

Cez tú tmu, ten čas prchavý
nesie ma môj kôň mrchavý
a viete, kto ho zastaví? . . .
Nepoviem, bo ste zvedaví . . .

Gorazd Zvonick

SEDEMDESIATKA

Miloš K. Mlynarovič

Loď moja malá čelom stále vlny kála
a ja v nej veslom stále smelo v hĺbky načieram.
Ale breh vynára sa a kde z altána rán,
kde cez labyrint nocí starým mníchom nazieran.

Že jak a prečo moja nepatrná loďka
ešte vždy, húpajúc sa, ženie do diaľ na blankyt
a vôkol vlny, nahor hviezdy kážu zabásniť.

Som chvíľa, ale piesňou za driek chytám večnosť,
jak by som ani nedbal, že som len švihot kriel;
len bod, čo rytmom hnaný vesmír celý objať šiel.

Len skromná gitara môj drahocenný poklad
a na nej, chudobnému s hrdličkami, struny dve
a ako žalmy breviára monotónne zunivé.

Za vami kráčať prislabý som, s vami ešte slabší.
Ký div, že šiel som, podnes idem svojou alejou —
ja chlapec zo Studienky, od Rudavy s tichou áriou.

Počul si, brat môj, nad Dunajom hrozna dozrievanie,
kde srdce vinohradov pootvára slnka lúč —
ja dozrievam už a vám zanechávam svojho stánku kľúč.

Lupienky vlasov, tyčinky riasníc spŕchajú mi,
čujem ich pád, ston, vidím obeť len mne prevzácnu,
čo závan z iných svetov zráža večna na tácňu.

Kto chce, nech hlása o gitare mojej hany,
ja som nie hviezda, som len svieca na kandelábri,
a viem, pre Parnas s vami nie som kanonizovaný,
no v kúte sály Básnik Vesmíra snáď na mňa popatrí.

Október, 1957

SVÄTOJÁNSKY OHEŇ

Keď ešte raz, ach, ešte raz
Boh na cestu nám rozdá pasy
a na rodnú zem kročím zas,
bo pominú sa mrcha časy,
cudzoty zbytky hodím šťukám
a z Dunaja sa napijem
a rukávy si povysúkam
a kohosi tam nabijem! . . .

V tej hore, čo ma skrývala,
keď nedalo sa dýchať nijak,
na chrbát svojho rivala
vytnem si z hlohu tvrdý kyjak
za roky, čo som v biede civel
a súcit žobral po svete,
až ľudský cit mi v hrudi zdivel
a päsť mi dvíha k odvete.

Jak prorok v nočnú hodinu
vyvážim dvere do brlohu,
vyplaším z kľudu spodinu
a pozdravím ju kyjom z hlohu
a odženiem ju od pochúťky,
ktorú mi od úst ukradla,
hej, čas je preverovať skutky:
červená hviezda zapadla!

Zmyte si hlavy, podliaci,
z tých bohovaní, čo kosť lomia
a čo vám tichí sedliaci
jak vlci vyli do svedomia,
keď ste im medze vytierali
a hlúpym rajom kojili
a za chrbtom im dobiedzali,
keď kravičku si dojili . . .

Ste tmári, bo ste podrast mladi
božieho jasu zbavili
a cudzí výnos potu, hadi,
ste na výslní trávili,

pevcov ste vliekli coz bodľačie
a kňazom ústa kmásali
a roztrhali hrdlá vtačie,
bo mier a lásku hlásali.

Tak ľúto začnem zavýjať,
až roztopí sa duša v žiali
a zem sa začne rozvíjať
a svätojánsky oheň spáli
všetko, čo kričí proti Bohu,
i komunizmus slepačí,
hnev i kyj z karpatského hlohu . . .
To statné sa prepáči! . . .

VYSVETLENIE

Sestre

Izbica clivie stálym nepríchodom
čakaných hostí, pozdí večera . . .
Zrkadlo, čo si vyleštila k hodom,
ach, zdá sa, že noc smolou natiera.

Tma potápa dom, stúpa k horným schodom,
môj plachý pohľad plochý premerá
a kam sa podieť? . . . Hazardérskym hodom
jak meteor sa mrštím do šera . . .

Snáď je to slabosť neodolať zvodom,
lež tí, čo prídu po mne, uveria,
že som tu mrazu ponechaným plodom,
v tom víchre som len kúskom íveria . . .

Rukami hodím za pevnejším bodom
omdlený plavec prostred jazera
pod bleskom, čo kríž píše nad národom
a vyhrážavo v tvár mi pozerá . . .

Navráť ma, Pane, krásnym rodným brodom,
abo mi pozvi dušu z karcera,
abo ma obrň silou pred závodom,
nech vyhrám ja a prehrá príšera!

Gorazd Zvonický

MOJIM KOLEGOM

Keď som po svojej sedemdesiatke onoho novembrového večera vkročil do svojej izby so 4. číslom Mostu, zabudnúc zimník na sebe a klobúk na hlave, vhĺbil som sa do čítania toho, čo moji kolegovia o mne napísali. Zahrúžil som sa natoľko, že som zabudol na ostrosť novembrového vzduchu. Po čase som zhĺboka zakýchol, oči sa mi zahmlili a rozslzili. Dýchli na mňa chladné pľúca večera. Čo som sa v tom č. Mostu o sebe narýchlo dočítal, to moje dva razy operované oko slzou zaplatilo a ráno moje napuchnuté viečka vydali o tom svedectvo domácim. To som ja, čo za povýšenia tak Duchu Svätému, ako aj kolegom slzami sa odpláca. To som ja, čo pred zástupami nosí na tvári úsmev, ale keď plače, plače sám; v cele, najmä nociami. Slzami polievam úsmevy a úsmevmi roztápam slzy. Úsmevom a slzám ako dvom milenkám stále dvorím a sme si verní.

Nečakaná jemná rosa, nečakaný jemný dážď bývajú najmilšie. Nečakáš a ťa navštívia; neočakávaš a si ťa uctia. Na svojich pútnických vizitách od jednej jaskyne tu vo Valparaiso do druhej jaskyne, od štácie ku štácii a na schodoch oltárnych naučil som sa od ľudí a od sveta mnoho neočakávať. No spomienka mojich kolegov redaktorov, spisovateľov a básnikov na moju sedemdesiatku padla mi ako rosa, ako osviežujúci dážď a dá Boh, že zúrodnia vo mne na výslní Ducha Svätého aj tie čiastky duševného chotára, ktoré som doteraz zabudol zorať a zasiať.

Dante začal svoje Paradiso nasledovnou veľkolepou ideou: Boh nielen hýbe vesmírom, ale ihneď doň aj preniká a svoju slávu v jednom kraji prejaví štedrejšie, než v druhom. Žiari všade, ale jestvujú kraje, ktoré akoby viac miloval, viac obohacoval nad iné. Ako Dante geniálnu ideu spravdy mysľou a srdcom zachytil a jej pravdivosť precítil, tak isto úbohý ja. Na malej fare v East Chicagu, Indiana, za tridsaťpäť rokov som tak túžil po pravde, tak miloval krásu, ako túžim a milujem ju na pozemkoch otcov Františkánov za posledných sedem rokov. A predsa, Boh žriedlo pravdy a krásy, vedy a umenia nebol tak blahosklonný ku mne, ako je dnes. Tu a dnes hlbšie zachycujem bohatstvo pravdy a krásy ako kedysi za činných čias na osade. Hoci som sa za tých posledných sedem rokov nevymanil z náručia starostí, trápenia a bôľov. Som a ostávam i naďalej synom Adama a Evy, poznajúc chorobu, starobu, ochablosť mysle a vôle a príchod sestry-smrti. Ale to čo sa dnes vo mne, vôkol mňa a vo svete vôbec deje, naučilo ma viac milovať. A tá láska zaviedla ma do školy pravdy a krásy; dala mi možnosť postretnúť a objať dušu môjho ľudu, národa a celého ľudstva.

Ja som sa v Amerike ešte vtedy pokúsil básniť, keď báseň nemala pochopenia a básnik si mohol myslieť, že márni čas. V denníkoch a týždenníkoch páni redaktori nie veľmi dbali o básne, najmä tie z moderny. A v kalendároch básničkami a žartami doplňovali len strany. Za jednu naskrz z ťažkých misií v živote americko-slovenského ľudu, ba amerického ľudu vôbec považujem výchovu čitateľstva pre literárne a najma básnické umenie. Schovávajú sa v človeku isté túžby, ktoré na povrch vynáša poézia. Lenže ako od básnika toto umenie vyžaduje nadchnutie a obrovskú trpezlivosť, tak aj od nášho americko-slovenského ľudu vyžaduje viac vážnosti, viac námahy a obetavosti. No nech mi je dovolené povedať, že som sa nedal znechutiť a odhovoriť. Keď už raz v hlave, v srdci, ba až v nervoch čosi sa stále rúša, čosi sa brieždi a na svetlo žiada, to som si považoval za akúsi posvätnú povinnosť v sebe neudusiť.

Kto si už raz zaumienil vážne tvoriť poéziu, zaiste okrem nadanosti potrebuje spoločnosť básnikov, stále spojenie so srdcom a dušou národa o jeho živej reči; potom kus samoty a času. To všetko som ja za tridsaťpäť rokov postrádal; nebol som svojím, akým som mal byť. Poetické zákony ešte nikoho nespravili básnikom. Chvála Bohu, vždy som mal čo povedať a vždy som nosil v sebe rozmach citov, ale zápasil som s formou a výrazmi. Kto z maďarsko-nemeckého sveta zrazu padne do amerického, tomu nepríde ľahko slovensky básniť. Nebol som šťastný načrieť svojím vedrom do cisterny slovensko-poetickej. Prišiel som k sebe, a to nie na pôde rodnej a pri zvukoch materčiny, ale v Amerike, keď som bol postretol dp. M. Šprinca, Karola Strmeňa na Harvey Lake v Pennsylvanii, dp. Rudolfa Dilonga v Indiane a Žarnova vo Washingtone. Ich dobrá rada ostane mi navždy vzácnou.

Sedemdesiatku som prekročil. V tom veku väčšina básnikov, ba ešte aj románopiscov stíchne. Ja ale utíchnuť nezamýšľam. Priatelím sa stále s Múzou a tá dnes odo mňa pre pokročilý vek viac času a námah vyžaduje. Som hotový jej zadosťučiniť a jej lásku nestratiť.

Neviem, či by čo i len jeden z kolegov tak presne precítil slabosti môjho pera, ako ich preciťujem ja. Precítenie tých slabostí donútilo ma prepracovať niektoré básne, ktoré som už bol dávnejšie uverejnil v časopisoch, ba aj v knihách. Tak som prepracoval ódy na Slnko, na Lunu, na Zornicu a tiež Šieste a Siedme slovo Krista Kráľa na Kríži; ako i viaceré iné. Však i najväčší básnici v tomto ohľade neboli výnimkou. Preto píše W. B. Keats, slávny írsky básnik:

Priatelia, vy mi zazlievate,
keď básne svoje opravím;
ja vtedy nielen básne,
ale i seba idem napraviť.

Dnes sa hovorí a píše o stratenej generácii následkom neštastných vojen. No ale právom môžeme rozjímať o stratenej garde slovenských básnikov, spisovateľov, umelcov a vedátorov. Rozjímajúc, kľakám a ruky spínam, aby sa tá garda už raz prestala strácať, bo ja viem ožialiť každý kvet, ktorý po záhradách víchor zničí a každú jedľu, ktorú cudzia ruka zotne.

Končím: pri chatrnom zdraví, pri bohatej pomoci Ducha Svätého ostatné svoje dni sľubujem prežiť na česť svojim kolegom, za blahobyt amerických Slovákov, v borbe za existenciu národa, na česť Cirkvi a Ameriky. To uznanie, za ktoré z hlbín srdca ďakujem, chcem si aspoň ako-tak aj zaslúžiť.

Zdravím Spolok slovenských spisovateľov a umelcov; zdravím dp. vydavateľa a dp. redaktora Mostu. Nechže nám dobrotivý Otec nebeský pomáha vo svätej misii.

Miloš K. Mlynarovič

* * *

William Carlos Williams

AKOBY PIESEŇ

Nech len pod zelinou
striehne had
a nech je báseň zo slov
pomalých a rýchlych, ostro bodajúcich,
ticho čakajúcich, — spánku neznalá.

Obrazom spínaj
skaliny a ľudstvo.
Tvor! Stavaj! (No nevymýšľaj,
do vecí vnikni!) Objavuj!
Skalolomný je môj kvet,
ktorý trhá kamene.

Preložil: Karol Strmeň

NA PRELOME VEKOV

Vladimír Cincík

O generačnom zoskupení už bola reč. Aby toto zoskupenie splnilo svoje poslanie, je nevyhnutné, aby sa vyrovnalo s problémami doby, lebo meradlom duchovnej únosnosti každej generácie je, či *videla*, či *pochopila a ako riešila* otázky svojho veku. V tom spočívala aj historická veľkosť Štúra, že svoju generačnú úlohu videl a našiel v organickom začlenení ideového bohatstva súvekých duchovných prúdov, idealistickej filozofie Hegelovej a romantizmu, do tradičnej duchovnej osnovy slovenskej. Z tejto *syntézy* vyrástol konkrétny národný program, ktorého úlohy vyžadovali konkrétne osobnosti. Tieto doviedli národný pohyb do slovenského štátu.

Výročie storočnice Štúrovej smrti postavilo nás pred podobné úlohy, ktorých naliehavosť je vynútená dvoma dejinnými skutočnosťami: 1. tragickým osudom národa po strate štátnej samostatnosti, 2. tým, že žijeme, či si to uvedomujeme alebo nie, *na prelome dvoch vekov*, ktorých fyziognómie sa rôznia, ako sa rozlišuje deň od noci. Z týchto skutočností musia vychádzať všetky plány, úvahy a podnikania, ak generačné zoskupenie nemá ostať len pri mene. Historické povedomie našej *národnej individuality* je iba východiskom pohľadu do budúcnosti, ktorej profil je predbežne viditeľný omnoho viac len v náznakoch a vo všeobecnej anarchii, ako v pevných formách individuálnej a kolektívnej existencie. Preto *provizórium,* v ktorom žijeme, nemožno pokladať len za medzidobie, ktoré charakterizuje obdobia obvyklej výmeny generácií, ako napr. obdobie medzi generáciou Bernolákovou a Štúrovou, štúrovskou a moyzesovsko-kuzmányovskou a pod., ale je obdobím, ležiacim na *rozhraní dvoch dejinných epôch,* ktoré sa rozlišujú *štruktúrou existenciálnych predpokladov života.* Politická povaha tohto provizória nás nesmie mýliť, lebo svedčí len o tom, že *kríza,* ktorá charakterizuje každé provizórium, prenikla už z periferných oblastí do mocenských stredísk, do *politiky.* Najnaliehavejšou generačnou úlohou sa preto javí poznať *signatúru* budúceho veku a jeho štrukturálne *prvky,* lebo len s tohto poznania možno vyvodiť platné smernice *pozitívnej a reálnej národnej politiky slovenskej,* ktorej kritériami nemôžu byť subjektívne a individuálne alebo skupinové hľadiská a ambície, ale *objektívne potreby* národa, integrálne začlenené do tých *zmien fundamentálneho rázu,* ktoré sa dnes odohrávajú v duchu sociálnych *tendencií* doby na celom svete a

ktoré sa neuspokoja viac *s čiastočnými reformami,* ale pod povrchom rozpadávajúceho sa tradičného poriadku už teraz tvoria štrukturálne prvky budúceho spoločenského života.

Epochálny význam týchto zmien, ktoré nemajú analógije v dejinách, pochopíme len tak, keď si uvedomíme, že všetky doterajšie historické zmeny mali charakter *reakcie* na predošlý stav a ich redukovaná historická podoba sa javí ako renesancia, revolúcia a reformácia. Ich podstata je v tom, že prebiehali v medziach určitých ustálených *hraničných* pojmov, tvoriacich pevný *systém,* ktorého úlohou bolo — ako každého systému — *vyrovnávať protiklady,* aby životom vládol poriadok a nie chaos a anarchia. Vyrastali z poznania nedostačiteľnosti sociálnej reality a zo zmenených ideálov a hoci sa rozlišujú dynamikou a metódami, zhodujú sa v tom, že sa nimi *nezmenila* štruktúra existenciálnych predpokladov života a prinášali len nepatrné korektúry systému. Reakcia budovala svoj systém na tých istých princípoch a pojmoch ako ten, proti ktorému vznikla. Preto aj porušený poriadok sa rýchlo zvládol, lebo sa nezmenila *platnosť* pojmov, len sa im určilo nové miesto alebo iná funkcia v systéme.

Dnes ide *o štrukturálnu zmenu,* lebo sa zmenili existenciálne predpoklady života. Jej výsledkom je *sociálna mutácia,* ktorá vedie ku zmene ľudských vzťahov a záväzkov, ku novým záujmom individuálnym a sociálnym, a tým aj ku zmenám a presunom spoločenských síl, ktorých organizovanie vyžaduje nový systém, zodpovedajúci tejto skutočnosti a novým potrebám.

Dnešná štrukturálna zmena svojimi koreňmi živí sa z tých revolučných pohybov a zmien, ktoré sa odohrali v oblasti ducha a myslenia koncom stredoveku a na začiatku novoveku, a ktoré vyústili za posledných tristo rokov do najnovších *teórií* modernej fyziky, chémie, biológie a iných odvetví prírodných vied, ktoré tu nemožno rozvádzať. Tieto teórie boli potvrdené *praktickými* výsledkami, ktoré zmenili alebo zrušili platnosť mnohých zaužívaných a ustálených pojmov nielen v príslušných vedeckých disciplínach, ale svojimi dôsledkami privodili aj zmenu mnohých takých pojmov, ktoré tvorili základ tradičného spoločenského poriadku. Preto aj systémy, na nich vybudované, sa museli nutne rozpadnúť. Tým bol človek postavený pred *nové skutočnosti,* pre ktoré nemá hotové potrebné pojmy. Ako príklad uvediem len, že *čas* stal sa štvrtou dimenziou (Einstein) a technika nám dodáva produkty, ktoré zodpovedajú už štvordimenzionálnemu priestoru (rádio, televízia, ultrazvukové lietadlo a iné), ale pojmy, na ktorých spočíva tradičný spoločenský život a poriadok, zodpovedajú trojdimenzionálnemu priestoru. Preto všetky pokusy v politike, hospodárstve, spoločnosti a kultúre, zvládnuť nové situácie starými pojmami, zlyhávajú a končia neúspechom. To je podstata dnešnej svetovej krízy.

Praktický dôsledok týchto teórií je *prelom strojovej techniky* do ľudského života. Jeho význam nie je v tom, ako by bol človek žil doteraz bez techniky, ale v stupňovanej *závislosti* ľudskej existencie od strojovej techniky. Ak definujeme techniku ako súhrn úkonov, ktorými človek odstraňuje z prírody a svojho okolia prekážky, ktoré hatia ukojenie jeho potrieb, tak sa technika javí ako *racionálna reforma* prírody, aby ukojenie ľudských potrieb prestalo byť problémom (Ortega). A pretože *reforma* zahŕňa v sebe *formu,* strojovou technikou dostáva príroda *novú formu v nadstavbe technických vymožeností.*

Človek mal vždy nejakú techniku, len stupeň jej dokonalosti bol rozdielny. Po technike *náhody,* kde vynálezcom úkonu bola náhoda, po technike *remeselnej,* kde nástroj je iba doplňkom človeka, máme dnes techniku *stroja,* kde prácu vykonáva stroj s pomocou *energie nesvalového* pôvodu a kde doplňkom stroja je *človek.* Staro- a stredoveké stroje sú v skutočnosti len zložité nástroje, ktorých výkonnosť bola limitovaná zákonmi jednoduchej mechaniky. Dnes je inženier schopný riešiť všetky problémy *technického* rázu, lebo mu to dovoľujú nové energie a obmedzený je len prekážkami *netechnickej* povahy, ktoré vyplývajú z problémov sociálnych, politických, finančných, z ľudských vzťahov a náruživostí a pod. Tým sa otvárajú tvorivej fantázii technikovej neobmedzené možnosti: urobiť *možné* s pomocou strojovej techniky *skutočným,* čo má dalekosiahle dôsledky. Dnes totiž nie je problémom, čo si máme želať, ale či to, čo si želáme, je *rozumné. Racionály* charakter technického veku je týmto evidentný.

Ale zmena existenciálnych predpokladov života nejaví sa len v tom, že sa človek technikou zbavuje závislosti od prírody a mení ňou jej tvárnosť, ale sa stáva — a to je omnoho dôležitejšie — existenčne stále *závislejším* od jej umelej nadstavby, od technických vymožeností. Dnes je táto závislosť už tak veľká, že keď si odmyslíme z jeho okolia vymoženosti modernej techniky, ocitne sa v najprimitívnejších štádiách ľudských dejín. Preto sa jej *nechce,* ale ani *nemôže* vzdať. Naopak, jeho závislosť od technických vymožeností sa šírením civilizácie iba *zovšeobecňuje.* Posledné dve vojny, z ktorých až druhá bola svetová v pravom zmysle, zapojila do tohto zovšeobecňujúceho procesu oblasti technikou doteraz nedotknuté, a tým ich otvorila modernej technickej civilizácii. Dopravnou a komunikačnou technikou svet sa stal jediným celkom, menším, ako bolo rímske Impérium a všetky podstatné problémy sa stali problémami *svetovými* a situácia sa stala situáciou *ľudstva.* To je podstatná zmena v dejinách, lebo technika stala sa pre človeka práve takou *realitou,* akou bola voľakedy *príroda.* Preto sa s ňou, ako s každou realitou, musí nejako *vyrovnať*. Ako sa človek vyrovnával s prírodou, do ktorej bol postavený, a spôsoby jeho udomácnenia sa v jej lone cez tisícročia predsta-

vujú fázy a epochy ľudských dejín, tak zápas človeka s technikou strojovou a s jej problémami bude tvoriť fázy a epochy *dejín technického veku.*

Zápas človeka s prírodou viedol ku *duchovnému spracovaniu* prírodného sveta. Z tohto zápasu, ktorým sa prírody zmoňoval, vznikli všetky tie materiálne a duchovné hodnoty, ktoré ako výsledok individuálnej iniciatívy a tvorivosti *zovšeobecnením* v podobe sociálnych fenoménov mýtu, náboženstva, mravu, rodiny, výchovy, vlastníctva, hospodárstva, štátu, práva, vedy, umenia, literatúry, techniky atď. sa stali duchovným *imaním* pospolitosti a ľudskej spoločnosti, a sú meradlom kultúry a civilizácie jednotlivých štádií dejinného vývinu. Sú obsahom nášho historického povedomia, t. j. uvedomujeme si, že s týmito hodnotami človek a jeho ľudská dôstojnosť *stojí a padá.* Preto základnou úlohou sa javí potreba nájsť spôsoby, *ako preniesť* tradičné hodnoty z minulosti do technického veku. To je predmetom sociálnej reformy, ktorá je *ústredným problémom sociálnych inštitúcií,* v ktorých sa tieto hodnoty pestujú a zachovávajú. Kríza spoločnosti je vždy kríza jej inštitúcií, ktorých spoločenský význam spočíva v ich *výchovnom účinku.* A ten závisí od toho, *aký typ* jednotlivcov sa v nich vypestuje [1], lebo oni sú *prostredím,* ktoré umožňuje *rozvoj osobnosti.* Osobnosť nemožno vychovať tým, že jej iniciatíva a aktivita sa obmedzia na výkony remeselné a zodbornené, ale tým, že sa každému dostáva možnosti podľa spôsobilosti *zodpovedne* spolupracovať na tvorbe cieľov a politiky tých spoločenských skupín, ku ktorým prináleží [2]. Ale práve rozvoj osobnosti je v technickom veku najviac ohrozený, lebo strojová technika ako produkt ľudského ducha svojím *mechanickým* charakterom nie je nič prírodného, ale *umelého,* i keď efektívne nepresahuje hranice prírodou daných možností, a preto aj jej účinky sú *denaturujúcej* a *depersonalizujúcej* povahy. Strojová technika je číra *racionálnosť,* premietnutá v podobe *kalkulu* do matérie. Jej technickým prejavom je *centrálne riadenie,* ktorého mechanickou formou je *stroj,* spoločenskou formou je *organizácia.* Kríza moderného človeka je v tom, že človek, ktorý je organizmom, vo veku strojovej techniky stáva sa súčiastkou stroja, ktorý je *mechanizmom.* A mechanizmus je voči osobe *bezcitný.* Pri tom treba zdôrazniť skutočnosť, že mechanický charakter techniky nie je čosi prechodného, čo sa vývinom prekoná, ale je jej *prírodzeným* charakterom. Každý technický pokrok môže priniesť len dokonalejší *mechanizmus* a zmechanizovanie nových oblastí slobodnej tvorivosti ľudskej, a tým aj ich denaturáciu a depersonalizáciu. Tento dehumanizačný proces sprevádzaný je v spoločnosti rozkladom prírodzených spoločenských organizmov, počínajúc rodinou, úbytkom a stratou individuality a stúpajúcou nivelizačnou tendenciou, ktorou sa stále väčšie ľudské a spoločenské *organizmy* menia na beztvárnu, nezodpovednú a anonymnú *masu.* Na konci tohto procesu stojí *totalitárny štát* so všetkými technickými pro-

striedkami politickej *moci* ako dokonalý spoločenský *mechanizmus,* organizácia-aparát, s dokonalým centrálnym riadením. Ľudská osobnosť tu mizne v rovine politickej práve tak ako hospodárskej, sociálnej alebo kultúrnej a stáva sa bezduchým nástrojom *kalkulu* čiže *plánu.* Situácia stáva sa stále neprehľadnejšou, lebo sociálny vývin neprekonal ešte ani zďaleka problémy *mechanického štádia* technického vývinu a už stojí pred novými, ktoré prináša *automatické štádium* techniky.

Viazanosť technickej výroby na *typy* a *masovú* produkciu umožňuje jej prenosnosť na všetky *národy,* bez ohľadu na *kultúrne predpoklady.* V tom je značné nebezpečenstvo, lebo technika a jej produkty nie sú *samoúčelné,* ale ostávajú vždy iba *prostriedkom,* ktorého cieľom je *používateľnosť,* a tá je vždy *dvojznačná.* Preto technika *potrebuje* riadenie, ale jeho princípy nemôžu vychádzať z techniky samej, ani spočívať vo voľnej hre spoločenských síl, aby sa dosiahlo harmónie, ako to chcel a dúfal *liberalizmus,* ani v *triednom boji* dialektického materializmu, ale musia vychádzať z vedomého *ethosu,* ktorý predpokladá jasné odstupňovanie, triedenie, teda *hierarchiu hodnôt* (potrieb.) Lebo pravda je pravda a lož je lož, zločin je zločin a milosť je milosť, človek je človek a stroj je stroj, a nijaký *právny formalizmus* a fiškálska chytristika ich nemôžu zameniť. Len ona sa môže stať reálnou a pozitívnou základňou spoločenského *systému,* ktorého ústredným problémom je otázka, *aké miesto v ňom zaujíma človek.* Od jej riešenia závisí, či a do akej miery bude spoločenský systém technického veku *spravodlivo* vyrovnávať protiklady, ktoré vznikli zmenou existenciálnych predpokladov života v každej oblasti ľudskej činnosti. To je úlohou reformy *právnych noriem,* o ktoré sa pokúšajú už rozličné systémy, budované na rozličných princípoch. Od tohto riešenia závisí aj to, ktorý systém sa stane *sociálnym ideálom* spoločenského vývinu. Ale už dnes je zjavné, že v technickom veku racionálnym *korektívom* systému nie je *mýtus* slobody, rovnosti a bratstva, ktoré sa ukázali iba revolučnými zásadami proti lži, útlaku a namyslenosti, ani *mýtus triedy, rasy* alebo neobmedzeného *pokroku,* ale *vedecky poznaná pravda.* Lebo *pravda* a nie rovnosť, *spravodlivosť* podložená *láskou* a nie sloboda boli odjakživa *konštruktívnym zákonom* života. To sú základné princípy *sociálnej reformy,* ktorých uskutočnenie vyžaduje predovšetkým *revolúciu intelektuálnu* a *mravnú* [3]. Ale tým sa aj končí vláda Machiavelliho Vladára, tohto neľudského kombinátu inteligentného dravca a vypočítavého Schylocka, ktorý vniesol do novovekej politiky a odtiaľ aj do hospodárstva a spoločnosti hlbokú a nevyliečiteľnú *prietrž* medzi *politikou* a *mravnosťou* a ktorý z atribútov vlády bez ohľadu na *verejné dobro,* čo je prvoradou úlohou politiky, konzervoval iba *moc* bez *mravnej autority.* On vniesol do politiky demokratickej spoločnosti onen denaturujúci, depersonalizujúci a dehumanizujúci prvok, ktorý zamenil vládu

organicky spojenej moci a mravnej autority na mechanizmus *formálnej demokracie,* v ktorej sa vládne *mechanicky* a *anonymne* bez *osobnej zodpovednosti.* "Vláda — hovorí vynikajúci švajčiarsky historik Gonzague de Reynhold —, ktorá sa riadi zákonom čísla, stane sa telurickým fenoménom a objektom vlastného osudu. Tento osud spočíva vo fakte, že nadíde okamih, keď sa uvoľní spod ľudskej kontroly, spod poúčok skúsenosti, spod vplyvu rozumu . . . To je príčina, prečo demokracia, vo svojich začiatkoch čiastočne individualistická, dôjde ku tomu, čo dnes nazývame *goverment of the masses*" [4]. Z demokratického princípu slobody vyplýva totiž istá *nerovnosť,* odôvodnená princípom *zásluhy* ako dôkazu *kompetencie* a *zodpovednosti,* ktorá je základom *osobnostnej hierarchie* systému, a ktorej potvrdenie musí pravá demokracia od svojej vládnucej vrstvy, tzv. *elity* neustále vyžadovať. Bohužiaľ vládcovia našej demokracie — hovorí Madariaga — nevedeli vždy podať tieto dôkazy, [5] čo zavinilo *krízu demokracie.* Vzbura más, o ktorej hovorí Ortega, skrýva v sebe istý prvok mravnej revolúcie, lebo vo svojej podstate *odmietnutím* tých spoločenských vrstiev, ktoré boli *povolané* organizovať nový spoločenský systém pri zmenených existenciálnych predpokladoch života. Jej nebezpečenstvo však spočíva v tom, že mravný prvok revolúcie nie je vyvážený prvkom *intelektuálnym, vzdelaním,* ktoré by umožnilo aj širokým vrstvám racionálne chápať a kontrolovať spletilé funkcie systému. To je úlohou reformy *vzdelania* a *výchovy.*

Úspech sociálnej reformy závisí od *dokonalosti* jej technického aparátu. Lebo sociálna reforma nie je len problémom sociálnej *etiky,* ale aj sociálnej *techniky.* Ale bola to práve sociálna etika a technika, ktoré ľahostajne prihliadali na to, čo anglický historik A. Toynbee, jeden z najväčších historikov súčasnosti klasicky formuloval ako vedecky zistenú *historickú pravdu* dejinného vývinu takto: "Za posledných päť až šesťtisíc rokov vládcovia kultúry tak chladnokrvne *okrádali* svojich otrokov o podiel vospolnej námahy spoločnosti, ak okrádame naše včely o med." [6]

1.ň John Dewey: Rekonstrukce ve filozofii, Praha, s. 149.
2.ň Jagues Maritain: Principe d'une politique humaniste, Pariz 1944, s. 80.
3.) Ibid. s. 158.
4.) Conscience de la Suisse: lettres a ces messieurs de Berne, s. 92(citované z diela Erik von Kuehnelt Laddin: Liberty or Equality, 1952, s. 132.
5.) Salvadore Madariaga: Anarchie ou hierarchie, 1936, s. 61.
6.) Arnold Toynbee: Kultur am Scheideweg, Zürich 1949, s. 32.

Iná použitá lliteratúra: Die neue Weltschau I. 1952, II. 1953, Ortega y Gasset: Betrachtungen über die Technik, Stuttgart 1949, Uber das Wesen geschicht licher Krisen, Stuttgart 1951, Max Bense: Technische existenz, Stuttgart 1949, Nikolai Berdjajev: Der Mensch in der technischen Zivilisation, Wien 1948, Anton Kolbabek: Das Ende des mechanistischen Zeitalters, Wien 1948, André Siegfired: Uber die Idee des Fortschritts, Wien, 1948, Karl Jaspers: Vom Ursprung und Ziel der Geschichte, Cünchen, 1950.

NIE SOM SÁM, NIE SI SAMA

Mojej pútnickej palici

Čítal som z rozloženia hviezd:
Odteraz bude tvoja púť
hustejšie lemovaná bôľmi . . .

Ó verná družka mojich ciest,
len jedno nedovoľ mi:
odpadnúť . . .
Si ako viera,
čo podopiera.
Si ako priateľ od mladi,
ktorý má lásku hlbokú
a vždycky kráča po boku
a nikdy, nikdy nezradí.

Čo sú nám pohoria? . . .
čo moria? . . . svetadiely? . . .
Aj keď sa na nás víchry oboria,
nás ich tlak nerozdelí.

Nie som sám, nie si sama:
vospolné naše borenie
raz musí zvečniť dráma . . .
Aj keď hrám jedľu sťatú,
hej, žijú naše skryté korene
na svahu Vihorlátu . . .

Z bôt potratil som cvoky,
výslužné z vojenčiny . . .
Rátam si, rátam roky
a tebe odreniny . . .

Veď kto sa vzoprie času, aby stál?
A naša cesta? . . . hŕby, vrchy skál!

Prisahám, že ťa nešmarím
za hlodavcami do priekopy
po znovunarodení Európy,
bo cesta sa raz minie
a tvoje miesto bude pri kvetine.

Hej, vrátime sa dopestovať rozmarín,
cyprusy náhrobné
a iné kusy ozdobné,
napríklad málovravné agávy
na srdci našej kamenitej dŕžavy.

Gorazd Zvonický

* * *

John Crowe Ransom

MARGITA

Keď vetry zdvihli prvý list, v jej hlase
znel strach a vetvy chveli sa; tých tielok
jej bolo ľúto: sirela, no vietor
hlasnejšie spieval o smrti a skaze.

Opŕchnu všetky, už sa nezmestia
do vzdušnej zimy; slepá zem im bude
rakvou a jedno slabé zavanutie
ju zbaví plodov materstva.

Materský žiaľ: a pred ním oplodnenie
a potom pôrod; čo tu synov má,
a bič je toľká láska nestriedma,
chce všetky vytrženia tvrdej zeme.

Ale zlo nezhubí jej rody čisté,
jej pokolenia boli iba z hlavy,
z očú a prstov krehúčkych, nie z krvi,
jej deti sú len kvety, jas a lístie.

Nad trávou, Panna, sklonenú ťa vidím,
tvoj obraz úzkosť ciest mi zastiera,
pst! počuj, spieva čistá nádhera
o dávnom čase najnežnejších vidín.

Archibald MacLeish

BÁSEŇ V PRÓZE

Tento verš patrí mojej žene
píšem ho jasne zaľúbene
značka je na ňom tenká
jak na nožíku črienka.

Píšem že verš ju oslávi
no netreba jej oslavy
lebo je ako letný deň
a oblak jagavý

Má peknú reč a ľahký krok
spôsoby ctiace ženu
doma vždy poriadok
izbietku vymetenú

Kde je tam slnko svieti
tam je čas a pokoj
čistý vzduch
robota letí

Tam sú vždy záclony a kvety
sviečky chlieb čerstvý deň čo deň
opratá bielizeň
a čistá sieň

Keď zaspieva jej hlas
je ranná pieseň pri mori
kde vlna rozčerí
sa vo vetre a rozjasá

Kamkoľvek príde vzniká "dnes"
je tu kde dosť je ovocia
tu v ruchu polnoci
v hodinu hviezd

Život ktorý dnes mám
najväčšie dobro hlavnú čnosť
mi dala ona jediná

poviete: nemožnosť

William Carlos Williams

JARNÝ NÁREK VDOVY

Smútku mám plný dvor
a nová tráva sa
zažíha
jak často predtým, ale vtedy nie
studeným plameňom,
čo ovíja ma
čo ovíja ma tohto roku.
Žila som s mužom
tridsaťpäť rokov,
Dnes slivka zbelela
záplavom kvetov,
obsýpa vetvy čerešne
a kriaky
sú červené a žlté,
no bolesť môjho srdca
je silnejšia než kvety:
bol čas, že ma tešili
a keď ich teraz vidím,
iba sa obrátim,
chcem zabudnúť. Môj syn
mi hovorí, že
tam ďaleko
na nivách konča lesa
sú stromy samý biely kvet.
Aj by som tam išla,
aj by som padla do plátkov,
aj by som klesla
pod korene do tmy.

KULTÚRA A ŽIVOT

NA KRIŽOVATKE POSOLSTVA A UDALOSTÍ

V dňoch 30. septembra až 3. októbra 1957 konal sa vo Viedni 5 svetový kongres katolíckej tlače. Dunajská metropola kozmopolitického rázu hostila v tých dňoch vyše 400 predstaviteľov katolíckej tlače z asi 35 rozličných národov a štátov. Kongres bol zvolaný na tému: Katolícka tlač v Cirkvi a vo svete. Dôležitosť tohoto kongresu a veľké očakávania od jeho prác boli zvýraznené aj nevšedne slávnostnými prípravami, ktoré vyvrcholili pri jeho otvorení. Významné rakúske i nemecké časopisy priniesli pri tejto príležitosti pozdravné prípisy a články najpoprednejších osobností, niektoré — ako rakúska "Die Furche" — vyšli aj v osobitne slávnostnom vydaní. Už 22. augusta adresoval sv. Otec Pius XII. čestnému predsedovi kongresu grófovi Dalla Torre obsiahle programové posolstvo, v ktorom pripomenul svoje novšie vznešené smernice pre tlač a propagandu vo všeobecnostia osobitne zdôraznil, že vzhľadom na záplavu bludov a falošných mravných zásad, ktoré sú dnes rozširované rafinovanou technikou, katolícka tlač musí si byť vedomá svojej veľkej povinnosti slúžiť dielu pravdy v Cirkvi a vo svete. Účastníci kongresu vypočuli posolstvo sv. Otca stojačky na otváracom zasadnutí a spontánym potleskom schválil návrh prezídia na ďakovný telegram, ktorý bol hneď odoslaný.

Úvodom do pracovného programu kongresu boli pontifikálne bohoslužby v majestátnom chráme sv. Karola Boromejského, ktoré celebroval viedenský arcibiskup Msgr. Dr. Franz König. Kázal holandský novinár, kňaz Hendrik Baljon, viedenský korešpondent "Zuid-Oost Pres". Hneď po bohoslužbách odobrali sa účastníci do sídla kongresu, ktorým bol historický "Haus der Industrie" na Schwrzenbergovom námestí. Veľká zasedacia sieň čoskoro sa zaplnila do posledného miesta, ba i balkóny boli obsadené popri novinároch a stánku súčasnej prekladateľskej služby viacerými, účastníkmi kongresu. Na slávnostnom otvorení kongresu zúčastnili sa početní predstavitelia cirkevnej hierachie, m. i. nuncius Msgr. Dellepiane, viedenský arcibiskup Msgr. König so svojimi dvoma koadjútorami Msgr. Jachymom a Msgr. Streidtom, potom Msgr. László, biskup z Eisenstadtu a Msgr. Zak zo St. Pölten. Exilnú hierarchiu Ukrajincov reprezentoval arcibiskup Msgr. Hermaniuk z Winnipeg. Rakúska vláda bola zastúpená predsedom Národnej rady Hurdesom, vicekancelárom Pittermannom, (ktorý zastupuje chorého kancelára Raaba) a ministrami Figlom, Drimmelom a Bockom. Za mesto Viedeň bol prítomný sám hlavný mešťanosta Jonas. Každá zo spomenutých hierarchických či politických jednotiek pozdravila kongres preslovom svojho najvýznamnejšieho predstaviteľa. V mene rakúskych hostiteľov pozdravný prejav povedal sympatický nestor rakúskych katolíckych novinárov — priateľ nášho zvečnelého Andreja Hlinku — Dr. Friedrich Funder, čestný predseda tohoto kongresu.

Ešte toho istého predpoludnia — dňa 30. septembra — prikročilo sa k pracovnému programu. Prvým referentom bol známy anglický štátovedec a politik, konvertita F r a n c i s A u g i e r L o r d P a k e n h a m. Rozprávajúc na tému: Katolícka tlač ako činiteľ v boji medzi vierou a neverou, hlbokou anlýzou dnešných pomerov, poukázal na to, že podstatou všetkého napätia súčastnosti je ideový konflikt dvoch svetonáhľadov, z ktorých jeden — komunizmus — absolútne odmieta základ západnej civilizácie, ktorým je kresťanský humanizmus. Nakoľko v službe komunizmu, "toho organizovaného bar-

barstva", stojí obrovský aparát lživej propagandy, západnej kultúre a jej tlačovým orgánom pripadá životne vážna povinnosť opierať sa o pravdu. Len v službe pravdy, vo vedomí ťažkej zodpovednosti za pravdu, ktorej sme nositeľmi a máme byť aj rozširovateľmi, vedení najistejším kompasom katolíckeho svedomia, budeme môcť odolávať účinne náporom organizovanej nevery a chaotickým následkom jej propagácie.

Na popoludajšom plenárnom zasedaní, ktoré predchádzali ustanovujúce schôdzky štyroch rozličných komisií, riaditeľ Ústavu pre publicistiku na Slobodnej univerzite v Berlíne, Prof. Dr. Emil Dovifat prednášal na tému: Katolícka tlač v súčasnom myšlienkovom zápolení. Keď rozlíšil dvojakú opozíciu proti ideologickej nápini katolicizmu: na jednej strane voľné zápolenie, v ktorom však protivná stránka disponuje technicky prvoradými nástrojmi a neškrupulóznym zneužívaním masovej psychológie na ovplyv-ňovanie verejnej mienky, na druhej strane zas premocou diktatúry násilné umlčanie katolíckeho hlasu slobodného sveta utvoriť ozajstnú svetovú veľmoc pravdy, ktorou jedine možno čeliť úkladným útokom tak libertinizmu a nezodpovednosti, ako aj organizovanej lži a nevery. Táto veľmoc pravdy nesmie sa však orientovať iba negatívne, na biľagovanie lži a nemravnosti, lež musí sa v pozitívej láske vľúdne priblížiť ku každému, aby ho presvedčila o skutočnej protive falše a pravdy a ukázala mu čo najúčinnejšie prevahu opravdivých hodnôt v írečitej skutkovosti pravdy a lásky.

Druhý deň kongresu mal na rannom programe dva referáty, kým popoludnie bolo celé venované schôdzkam komisií a odborov. Prvým rečníkom bol Francisco de Luis y Diaz, direktor známeho madridského denníka "YA" a predseda Zväzu španielskych katolíckych žurnalistov. Na základe svojej dlhoročnej novinárskej skúsenosti spracoval tému: Podmienky úspechu účinnej katolíckej tlače. Veľmi praktickými vývodmi dokázal nutnosť dôkladnej vedeckej, univerzitnej prípravy na novinárske povolanie a potom adopcie čo najmodernejších technických vymožeností pre udržanie a zveľadenie katolíckej tlače. Len technicky nanajvýš učasovaná tlač môže dnes získať solídny okruh stálych čitateľov, ktorý je nielen ekonomickou oporou časopisu, lež predovšetkým "causa materialis", recepčným objektom apoštolských zámerov, ktoré účinná katolícka tlač má mať v prvom rade pred očima. V tomto súvise predložil referent kongresu návrh na utvorenie svetovej katolíckej tlačovej centrály v Ríme, ktorá by najmodernejšími komunikačnými prostriedkami radiotelegrafie rapidne sprostredkovala cirkulovanie zpráv zo všetkých do všetkých krajín sveta.

Bývalý direktor parížskeho denníka "La Croix", teraz predseda sekcie vydavateľov novín v Union Internationale de la Presse Catholique, P. Emile Gabel referoval na tému: Katolícka tlač — prečo a načo? Ako už sám titul hovorí, išlo o určitý druh spytovania svedomia, ktoré svetovému fóru katolíckych novinárov majstrovsky diktoval P. Gabel. Keď ustálil presné definície tlače vo všeobecnosti tak v širokom ako i v užšom zmysle, prešiel na špecifikovanie prívlastku "katolícka" a tak na určenie vecnej i cieľovej podstaty tej tlače, čo stojí "na križovatke posolstva a udalostí". Aby však neinačila svoj podstatný charakter tlače v užšom zmysle — informátorky o denných udalostiach — katolícka tlač musí byť široko otvorená všetkému súčasnému dianiu a všetkým problémom, ktoré dnes sužujú katolíka v jeho solidárnom cítení s celým ľudstvom. Katolícka tlač musí teda čo najpohotovejšie a najpravdivejšie informovať a pritom vedieť bez nanútenia svojej mienky pomáhať čitateľovi nájsť správne, kresťanské stanovisko k udalostiam, posúdiť ich v súlade s absolútnou stupnicou hodnôt prirodzených i nadprírodnách.

Popoludní zasedali deň predtým utvorené komisie, ktoré mali za úkol prerokovať rozličné problematické aspekty katolíckej tlače a pripraviť rezolúcie na predloženie plénu. Prvá, najpočetnejšia komisia študovala náboženské zpravodajstvo, druhá hospodárske podmienky katolíckej tlače, tretia problém

medzinárodnej spolupráce a štvrtá otázku propagandy a rozširovania katolíckej tlače. Témy boli veľmi aktuálne a dali podnet k živým debatám. — V podvečer zišli sa zase tri sekcie UIPC: vydavatelia, novinári a tlačové agentúry. Na schôdzke prvej sekcie boli predložené nové stanovy, ktoré prítomní delegáti schválili ad experimentum. Podľa týchto stanov doterajšia "Commission permanente internationale des directeurs des journaux catholiques" pretvorí sa na "Fédération internationale des directeurs des journaux catholiques". Kým predošlá mala viac charakter užšieho klubu, táto nová má mať povahu morálnej osobnosti verejného práva s omnoho širšími možnosťami účasti, čo akiste zaujíma najmä menšie a predovšetkým exilné národy.

Tretí pracovný deň kongresu otvoril význačný francúzsky politik, predseda MRP a viacnásobný bývalý minister Pierre Pflimlin. Napriek tomu, že práve v tých dňoch došlo vo Francúzsku k novej vládnej kríze, Pflimlin priletel do Viedne, aby sám predniesol svoj referát, ktorým mal zodpovedať otázku: Čo očakáva katolícky politik od katolíckej tlače? Z hľadiska vnútornej i medzinárodnej politiky ostro fokalizoval funciu katolíckej tlače v politickom dianí, ktoré sa pohybuje medzi dvoma pólmi pokoja a vojny a jej mravný záväzok pripraviť pôdu, sprevádzať a podoprieť činnosť politiky pravého pokoja. Pokoj však je len v jednote a jednota zas len v pravde. Iba pravda zjednocuje, kým klamstvo, nepravda, sú vždy faktorom rozbíjania, nesváru a nepriateľstva, prvým zárodkom vojny. Vo svetle týchto všeobecných zásad analyzoval potom tri hlavné problémy súčasnej politiky: zjednotenie Európy, vzťahy medzi Východom a Západom a situáciu ekonomického a politického vývoja národov Ázie a Afriky. Pri prvom probléme podčiarkol nutnosť nadštátnej európskej politickej autority, ak sa chce dospieť ku zjednoteniu Európy, ktoré je životnou otázkou západnej civilizácie. Zdôraznil však, že kým sa Európa organizuje na základni ekonomickej, právnej a politickej, veľkým omylom by bolo nebrať do úvahy potrebu solídnej duchovnej základne. K pomeru Východ—Západ Pflimlin musel konštatovať, že tu chýba prvý nevyhnutý predpoklad každej spolupráce: jednota pojmov, základňa pravdy. Správne však pripomenul, že načim rozlišovať medzi národmi a systémom: kým tieto sú často iba znásilnené obety systému a teda hodné súcitu, pomoci a lásky, systém sám načim absolútne odsúdiť a do dôsledkov proti nemu bojovať tak slovom, ako najmä skutkami. Najlepšou zárukou účinného boja proti komunizmu je dôsledné vtelovanie našich kresťanských ideálov do štruktúr konkrétneho života, a to menovite na poli sociálnom. Konečne problém ázijských a afrických národov, ktoré predstavujú ohromnú masu asi jednej miliardy duší, musí v nás vzbudiť čo najživší záujem tak pre jeho politický dosah, ako najmä pre apoštolské úlohy katolíckej Cirkvi. — Minister Pflimlin vo svojej reči poukázal tiež na povinnosť katolíckej tlače systematicky a neprestajne informovať svet o národoch, ktorým premocou bola odňatá možnosť slobodného prejavu a styku so svetom, aby široká verejnosť, často neuveriteľne neznalá a preto indiferentná, mohla poznať tieto národy a ich problémy a tak vplyvom verejnej mienky usmerňovať činy svojich politických predstaviteľov v tomto ohľade.

Sériu referátov zakončil taliansky poslanec Raimondo Manzini, šéfredaktor denníka "L' avvenire d' Italia" v Bologni. Vo svojej prednáške: Katolícky publicista medzi pravdou a propagandou, teoretickými, metafyzicko-etickými argumentami odôvodnil tézu, že objektívne poznanie národov v ich konkrétnej skutočnosti je jedným z hlavých cieľov tlače. Potom poukázal na nebezpečenstvá lacného novinárskeho úspechu na úkor pravdy a zdôraznil ako vec stavovskej cti novinárov určité zásadné etické normy, na ktorých sa postupne dohodli už viaceré národné organizácie nielen katolíckych novinárov, ale aj novinárov vôbec.

Popoludní 3. októbra zišli sa ešte raz osobitné komisie, aby pripravili definitívny text rezolúcií. Tieto boli potom prečítane a schválené na poslednom plenárnom zasadnutí kongresu. Ich text bol rozšírený viedenskou agenciou

KATHPRESS (č. 230 z 3. okt. 1957) a bude sprístupnený aj širšej verejnosti vy vydaní aktov tohoto kongresu. Vo všeobecnosti rezolúcie zvýrazňujú snahu uviesť do praxe popudy jednotlivých relátorov kongresu. Ich dominujúcim tónom je nekompromisná služba pravde. Volá sa po úzkej spolupráci katolíckej tlače, vyzýva sa k väčšej obetavosti pri poukazovaní členských príspevkov, ktoré umožňujú koordinačnú činnosť ústredného sekretariátu, navrhuje sa riešiť sporné otázky skupín i národov a štátov pri osobných stretnutiach a diskusiách v duchu vzájomnej úcty a lásky. Sekretariát má pripraviť a vydať "Medzinárodnú príručku katolíckej tlače", ktorá by umožnila čím živší vzájomný styk a spoluprácu jednotlivých katolíckych časopisov, redaktorov a prispievateľov. Katolícki novinári majú sa cítiť viazaní povinnosťou požadovať, prípadne strážiť slobodu tlače tak voči štátom, ako aj voči politickým či ekonomickým skupinám, aby si zaistili nezávislosť úsudku o udalostiach v službe pravdy.

Slávnostným Te Deum v chráme sv. Karola zakončil sa pracovný program 5. svetového kongresu katolíckej tlače vo Viedni.

Z nášho slovenského hľadiska načim podčiarknuť tú okolnosť, že azda po prvý raz v dejinách na svetovom kongrese katolíckej tlače zúčastnil sa celkom oficiálnym spôsobom i slovenský delegát, reprezentant a splnomocnenec Spolku slovenských spisovateľov a umelcov Prof. Milan St. Ďurica, SDB. Vďaka tomuto činu SSSU meno Slovák našlo sa nielen v matrikulačnom archíve kongresu, ale znelo často v rozličných rečiach tak pod klenbami zasadacích sieni, ako aj v lesku recepčných sál arcibiskupského paláca, majestátnej viedenskej radnice, ba i pri vládnej recepcii u ministra zahraničných vecí Ing. Figla v historickom paláci Pallavicini. Mnohé popredné osobnosti svetovej katolíckej tlače a politiky vďačne kvitovali slovenskú prítomnosť na tomto vysokom fóre a dali sa informovať o našej problematike. Ešte raz sa tu mohla konštatovať skutočnosť, že vo svete je dosť záujmu o nás a o naše problémy. Je iba na nás, využiť všetky možnosti, aby sme sa dali poznať vo svetle opravdivej vecnosti, ktorú zahraničie najradšej prijíma cestou bezprostredných osobných kontaktov. A na tomto poli ostáva nám ešte naozaj veľa čo doháňať. Stačí si len uvedomiť, že kým sme my mali na tomto kongrese ledva jedného reprezentanta, exilní Ukrajinci napríklad vyslali tam asi desaťčlennú delegáciu a dva ukrajinské časopisy — denník "Amerika", Philadelphia, Pa. a týždenník "Christijanskij Golos", München — vydali pri tejto príležitosti osobitné čísla, venované kongresu, ktorých exempláre, obsahujúce prvotriedne príspevky v reči anglickej a nemeckej, delegácia darovala každému účastníkovi kongresu. Sú to semená, zasiate na veľmi úrodnú pôdu, ktorá akiste neminie odmeniť úsilia rozsievačov desať- i stonásobnou úrodou. Uskutočniť podobné iniciatívy pri dobrej vôli nebolo by nemožným aj u nás Slovákov. Ide len o to, či naši zodpovední činitelia pochopia príkaz času a usmernia národné energie a prostriedky, ktorých sú správcami, naozaj ku cieľom najvyšších záujmov národa, a to po cestách, ktorými dnes načim kráčať, ak nechceme zaostať v dejinnom vývoji.

s. b.

DVE AMERICKOSLOVENSKÉ LITERÁRNE JUBILEÁ

Koncom r. 1957 bolo treba si spomenúť na dve významné jubileá z americkoslovenského literárneho života. V decembri uplynulo 70 rokov od vydania prvej v slovenskej reči napísanej knižočky na americkej pôde. Bol to Slovenského Tlumač, ktorého plný názov znel takto: "Amerikánszko-Szlovenszké Noviny" a napokon r. 1887 v Pittsburghu Janko Slovenský vydal prvú slovenskú knihu v Amerike. Jej titul je: Americký Tlumač ku naučeniu še najpotrebnejších začatečných známoscoch z englickej reči pre uherských Slovakoch v Amerike žijúcich. Premia ku Amerikánsko Slovenským Novinám, ináč cena. Ján Slovenský, vlastňík. Nákladom "Amerikánsko-Slovenských Novin" v Pittsburgh, Pa. v roku 1887.

Nevel'ká, asi 120 stranová kniha, ktorá mala ul'ahčiť krajanom Janka Slovenského hl'adanie chleba, domáhania sa spravodlivosti a hl'adania strechy nad hlavu, patrí dnes medzi najvzácnejšie knižné vydania slovenské nielen preto, že to bola prvá kniha vydaná na americkej pôde, ale najmä preto, lebo ona sa v pravom slova zmysle vyčítala a zachovali sa z nej vari tri-štyri exempláre. Taká je zriedkavá, ako keby bola bývala vyšla niekedy v XVI. storočí a ako by bola bývala prekonala turecké vojny. Žiaľ, v slovenskej Amerike málokto zbieral a pre budúce pokolenia uschovával knižné vydania a slovenskú tlač. Čechom ju zachránil Vojta Náprstek, Maďarom farár slovenskej osady Súchy, ale nenašiel sa nikto, kto by bol zachraňoval slovenskú popelušku pred skazou.

Slovenského Tlumač je zaujímavým čítaním nielen pre literarného historika, lingvistu, ale aj pre historika a sociológa. Odráža sa v nej ťažký život prvých slovenských vysťahovalcov z konca minulého storočia. Okrem toho je zaujímavá aj po rečovej stránke, lebo nebola napísaná v spisovnej slovenčine, ale v miešanine vychodo — slovenských nárečí. A napokon je zaujímavá aj preto, že jej autor nosiaci najslovenskejšie meno, vlastne bol pôvodom i materinskou rečou Nemec a Slovákom sa stal v slovenskom prostredí v Amerike.

Janko Slovenský sa narodil 11. nov. 1856 v Krompachoch. Príznačné je, že slovenská tlač v Amerike mlčky prešla nad jeho storočnicou. Nebyť životopisu, ktorý vydal Kanadský Slovák, nuž bolo by jubileum tvorcu stlačeného slovenského slova na americkej pôde zapadlo bez slova.

Život Janka Slovenského bol naozaj dramatický, plný dobrodružstiev, ktoré iste ešte raz zlákajú románopisca. Obchodné neúspechy a rodinná tragédia vtisli mu do ruky zbraň, ktorou si 10. aug. 1900 vyhasil život.

Okrem tohoto jubilea prvej slovenskej knihy, koncom 1957 uplynulo päťdesiat rokov od vydania inej významnej knihy na americkej pôde. Bola to nevel'ká knižočka Alberta Tholta — Veľkoštiavnického, nazvaná **Náord a národnosť**. Bola to čo do rozsahu naozaj malá knižocka, ale do významu priamo revolučná. Tak, ako sa nezachovalo mnoho exemplárov zo Slovenského Tlumača, vari práve tak málo exemplárov sa zachovalo aj z Tholtovej štúdie o probléme národa a národnosti. Tholt tu veľmi odvážne hlasal právo a povinnosť úplného slovenského osamstatnenia v samostatnom štáte. Tholt, zaoberajúc sa kladnými a pasívnymi stránkami nášho života, za najväčšie pasívum považoval odrodilectvo. To bola rakovina, ktorá ubíjala slovenský život na prvom mieste. Odrodilca klasifikoval ako narodného samovraha. A ako samovražda je jedným z najťažších hriechov proti Bohu a zákonom prírody, rovnako takým hriechom podľa Tholta bolo aj odrodilectvo.

Tholt v tejto knihe zhustene zopakoval dlhú sériu svojich článkov, ktoré cez dlhé roky uverejňoval v Slováku

v Amerike, ale najmä v Amerikansko-Slovenských Novinách a v Slovenskom Denníku (pittsburghskom).

Tholt hlásal zásadu, že slobodný národ môže sa plne vyžit iba v samostatnom štáte. Kládol si otázku, či Slováci majú štátotvorné vlastnosti, za ktoré považoval reč, náboženstvo, národné povedomie, národný pospolitý duch a národné organizácie. Hovoril, že doma majú všetko, až na poslednú vec. Slováci v Amerike majú však aj túto.

Tholt viedol historické zrovnanie slovenského života s americkým i so životmi iných národov, ktoré zápasili o samostatnosť a dokazoval, že keď Slováci rozvinú tento boj, vyplnia Bohom určené poslanie. Našim najväčším a najdôležitejším cieľom musí byť práca a boj za samostatnosť slovenského národa.

Tholt aj v rokoch vojny (1914-1918) v Národných Novinách, ale ešte častejšie v súkromnej korešpondencii s Mamateyom zdôrazňoval, že Slovákom nebude stačiť život v centralistickej ČSR. Česko-Slovensko treba budovať ako dvojštátie slobodných Čechov a slobodných Slovákov.

Tholtova kniha zostáva významným dokumentom slovenského života. Jej význam je najmä v dokazovaní, že idea slovenskej štátnosti nevznikla kdesi u Hitlera, že nebola plodom nedemokratických prúdov, ale opačne, vznikla pod vplyvom a na území slobodnej Ameriky a jediní slobodní Slováci, žijúci pod slnkom americkej slobody boli prví, čo začali hlásať potrebu štátnej samostatnosti slovenskej.

Preto táto maličká knižka, ktorá vyšla koncom 1907, má v slovenskej politickej literatúre priamo jedinečné miesto.

Tholtov život bol rovnako životom mnohých tragédií a ťažkých zápasov o kus chleba. Tholt sa narodil 24. juna 1852 v Ružomberku. Po právnických štúdiách začal kariéru v administratívnej službe ale vzhľadom na isté rodinné nedorozumenia rozhodol sa odísť do Ameriky. Prišiel sem niekedy okolo roku 1890. Roku 1896 bol redaktorom Slovenskej Svornosti. Potom kratší čas Slaváka v Amerike, Amerikansko-Slovenských Novín a Slovenského Denníka. Prispieval aj do iných slovenských časopisov. Životnú púť skončil v chudobinci. Umrel začiatkom druhej svetovej vojny a jeho hrob práve tak, ako hrob Janka Slovenského, nikdy žiaden Slovak neovenčil, nikdy Slovák nepoložil na tieto hroby kyticu kvetov vďaky.

Spomíname si na tieto dve významné jubileá, ktoré majú v americkoslovenskom živote mimoriadny význam, lebo obidve knihy boli počiatkom veľavýznamných podnikov a prác.

Konštantín Čulen

* * *

NÁRODNÝ SLOVENSKÝ SPOLOK A NOVÉ NÁZORY NA LITERATÚRU

Literárny výbor Národného slovenského spolku, ktorý zasadal v januári tohto roku v Pittsburghu, uzniesol sa na tejto rezolúcii:

"Jedna z predošlých schôdz Národného slovenského spolku rozhodla, že následkom spôsobu písania a jeho všeobecného jednania, ale zvlášť následkom toho, ako sa K. Čulen vyjadril o niektorých literárnych príspevkoch jedného člena Lit. výboru do predošlých kalendárov N. S. S., schôdza rozhodla, že literárne príspevky K. Čulena nebudú pripustené do Kalendára N. S. S. Následkom neporozumenia tohoto usnesenia zo strany predsedu Lit. výboru tohoto roku pripustený bol do Kalendára jeden príspevok od K. Čulena pod iným menom."

"Literárny výbor N. S. S. sa znovu uznáša, že ak p. K. Čulen nedá verejnú satisfakciu členovi nášho Lit. výboru Dr. Petrovi P. Hletkovi na tom mieste, kde proti nemu krivdu spáchal, menovite v Slovenských Novinách, aby literárne príspevky K. Čulena pod akýmkoľvek menom neboli pripustené do Kalendára N. S. S."

Podľa dobrých spolkových zvyklostí rezolúciu doručili postihnutému členovi Konštantínovi Čulenovi. Ide v nej pravdepodobne o článok "Hospodárska stránka slovenského vysťahovalectva", ktorý K. Čulen uverejnil pod pseudonymom Záhorský v Kalendári N. S. S. na rok 1958, str. 49-55.

Kamene by sa ozvali, keby sme pri takomto počínaní mlčali. Nie je naším úmyslom miešať sa do vnútorných vecí Národného slovenského spolku, ani do redakčnej politiky Literárneho výboru N. S. S.; ide tu o veci vážnejšie. Ide o princíp slobodnej kritiky a slobodnej voľby prejavu, zodpovedajúceho spisovateľovej osobnosti, jeho zameraniu a temperamentu. Citovaná rezolúcia odsudzuje vo všeobecnosti "spôsob písania" K. Čulena; nedefinuje, žiaľ, v čom je ten spôsob chybný, škodlivý, prípadne nedokonalý. Súčasne zazlieva K. Čulenovi aj (citujeme) "jeho všeobecné jednanie" (rozumej, správanie sa). Nemýlime sa podistým, keď povieme, že "všeobecné" správanie sa autora je tu po prvý raz v histórii chápané ako kritérium jeho literárnej činnosti; čitateľ nebude mať ťažkosti stotožniť podobné stanovisko s celkom primitívnymi názormi na podstatu a účelnosť slovesného umenia. Keďže sa v rezolúcii vynášajú zároveň aj sankcie, primitívnosť podobného prístupu k literatúre je značne ozrejmená zásahom, ktorého koniec koncov je schopný každý barbar.

Zvláštnu pozornosť zasluhuje aj bod, ktorý zazlieva K. Čulenovi, že sa kriticky vyslovil o kalendárnom príspevku Dr. Petra P. Hletku. Tento bod je uvedený barokovým zvratom "ale zvlášť následkom toho" a žiari teda akoby zaodetý purpurom. Nás vôbec nemusí zaujímať, či K. Čulen mal pravdu alebo nie, keď vyslovil prípadne kritické poznámky k slovesným prejavom Dr. Petra P. Hletku alebo hockoho iného. Kultúrne ovzdušie sa môže vytvoriť len tam, kde je sloboda kritiky zrejmosťou. Kde sa však slovesné prejavy pokladajú za oficiálne dokonalé len preto, že ich pôvodcovia sú nedotknuteľní, tam niet ani kritiky, ale niet ani zdravého kultúrneho ovzdušia.

Nedivíme sa, že predseda Literárneho výboru N. S. S., ktorý je zároveň podpredsedom Spolku slovenských spisovateľov a umelcov, "neporozumel" predivné náhľady na slovesnosť, ktoré inšpirovali tak prvú, ak aj druhú rezolúciu Literárneho výboru N. S. S. To mu tá druhá rezolúcia vyslovene zazlieva a robí z neho teda druhú obeť ťaženia proti slobode prejavu. Ťažko to bolo "porozumieť" v plnom dosahu a v tom nekalom svetle, do ktorého sa rezolúcia tak neprezierave postavila.

Slovenský literárny historik, ktorý sa stretne s týmto zujímavým, ale žalostným prípadom, sa možno usmeje: je on však, žiaľbohu, aj symbolickým zjavom a ilustruje výrečne sám o sebe pomery, v ktorých sa naša kultúra tvorí za hranicami Slovenska. Keby sme sa znížili k debate o princípoch, ktoré táto rezolúcia nevedomky predpokladá a vedome sankcionuje, vystavili by sme svedectvo kultúrnej úmernosti k jej tvorcovi. Keby sme však mlčali pri aktivite podobného komplexu nadľudskej superiority (superiority, žiaľ, sine fundamento in re), hrešili by sme proti povinnosti ozvať sa vo veci literárnej cti člena Spolku slovenských spisovateľov a umelcov.

Redakcia

KNIHY

Ján E. Bor. MSGR. MILOŠ K. MLYNAROVIČ: osobnosť, dielo, duchovné posolstvo. Štúdie a glosy. Chicago: 1957, nákladom Rev. Jána J. Lacha. 1957. str. 265. $3:00.

Literárny a ľudský portrét nášho americko-slovenského básnika — nestora, Msgr. Miloša K. Mlynaroviča, ako ho z príležitosti básnikovej sedemdesiatky vykreslil Ján E. Bor, je dielo, ktoré treba úprimne vítať. Podáva ono jednak celý rad faktov a podstatných tvrdení, bez ktorých nie je možné hodnotiť básnickú osobnosť Mlynarovičovu, jednak rad bystrých postrehov a pokus zaradiť autora do vývojových daností literatúry slovenskej i americkej. Tón je v podstate impresionistický, no treba tu dodať, že kritik sa usiluje organizovať svoje bezprostredné impresie z čítania na racionálnej rovine a po metodickej stránke blíži sa ani nie tak kritikom vyložene impresionistickým (Lemaitre, Remy de Gourskôr Sainte-Beuvovi, namont) ako ktorého sa konečne na jednom mieste aj odvoláva.

Bor sleduje vývoj Msgr. Mlynaroviča od jeho detských rokov, strávených v Studienke, v malackom okrese, cez noviciát v Malackách, gymnazálne štúdiá v Skalici a Trnave, cez teologické štúdiá v Bratislave, účinkovanie v Malackách i v Hlohovci; dosť obsažná je časť o kňazskom a literárnom pôsobení Mlynaroviča v Spojených štátoch. Dôraz je však na detských rokoch a na rokoch mladosti, v ktorých sa utvára osobnosť a formulujú základné problémy a postoje, ktoré potom už sprevádzajú básnika no celý život. Bor správne poukazuje na rozličné sklamania a fiaská, ktoré sprevádzali mladého Mlynaroviča: im treba zaiste ďakovať, že mladý kňaz-vysťahovalec začal hľadať spôsob ako vysloviť a skrystalizovať obraz sveta a svojej životnej skúsenosti. Len v rámci týchto biografických faktov možno správne porozumieť i tvaru, ktorý dostáva básnické hľadanie Mlyanorovičovo na americkej pôde. (Nie je náhoda, že i zbierku básní, ktorá vyšla už po druhej svetovej vojne, nazval "Boha hľadám". Hľadanie je základný ťah Mlynarovičovej básnickej senzibility.)

V prvej básnickej zbierke "Slavia" predstavuje sa Mlynarovič (podľa J. E. Bora) ako básnik nadčasový, ktorý reaguje nie na "vlastný subjekt, inými slovami povedané, vlastné ja, ale otázky národné, celoslovenské, ku ktorým sa druhotne pripojujú starokrajové spomienky". Z tohto hľadiska vykladá Bor aj závažné, priam revolučné verše:

> Vzburu cľtim v srdci svojom
> proti storočiam minulým.

A z toho hľadiska rozoberá aj výkrik:

> Karpáty! Miestnosť cmitera!
> Tam žila mať siralá,
> tam do čierneho mramora
> sny bielunké vkresala.

Toto riešenie nezdá sa nám celkom šťastné, lebo "Slavia" je zbierka v podstate romantická. Jej hlavné témy (slovenská minulosť, "biele sny" rodného kraja, cesta k Bohu) sú hlboko poznačené romantickou nostalgiou a básnik ich zoradil na princípe osobnej osamotenosti. "Slavia" je v základe rozvetvená básnická alegória, pokus premeniť všetko osobné a takmer osobné na filozofickú tézu. Tento slovesný druh je typicky štúrovský: Hviezdoslavovi je cudzí. Madáchova "Tragédia človeka" a krátke epické básne Vignyho sú podobného razenia. Nechceme tu znehodnotiť Borovo stanovisko, ale treba poukázať i na tento zor-

ný uhol; chyba by bola brať "Slaviu" ako tvorbu súčasnú (hoci mnohí sa s ňou stretáme neskoro, o veľa rokov neskôr, ako vznikla); ide o historikum a jeho zváženie závisí od toho, či správne predstavíme jeho dejinné vzťahy. Keďže Mlynarovič je básnik osihotený, oddelený od domáceho vývoja prostredím, v ktorom sa octol, i zmyslom pre tradičné hodnoty, bolo by osožné študovať ešte tieto dáta: V čom nadväzuje na Hviezdoslava? V čom sa u neho prejavuje návrat k minulosti? Ako to súvisí s jeho básnickým jazykom? Pre literárneho vedca je to pole veľmi vďačné. Uvedomujeme si totiž, že nebyť Krasku a Rázusa vývoj slovenskej poézie mohol sa uberať celkom inými cestami. Mlynarovičove básne z mladosti ukazujú aspoň jednu z týchto ciest, lebo predstavujú postoj k téme a jazyku základne odlišný od domáceho vývoja.

Bor má pravdu, keď tvrdí, že aj druhá básnická zbierka Mlynarovičova "Veľký Boh malých" vyrastá "z vnútornej ústrojnosti básnikovej duše a z jej hlbokej bytostnej zákonitosti, ktorá sa nerozplýva v predmetnosti, ale nezištne zapája svojím vyšším ja do predmetnej danosti vonkajšieho sveta" (str. 72). Možno by sme to povedali jednoduchšie: Mlynarovič je tu básnik objektívny — a dodali by sme, že sklon k objekivizácii je u neho tak závažnou črtou, že ho vidno zreteľne i v jeho poslednej tvorbe. Znova však máme výhradu. Bor, tak sa zdá, verí, že je možná takmer absolutná objektívnosť, čosi ako by premena básnika v mysliteľa. Z toho hľadiska rozoberá aj motívy a tézy tejto zbierky. My neveríme, že básnik tvorí determinovaný nejakou "hlbokou bytostnou zákonitosťou": i v tej najobjektívnejšej básni chceme hľadať v prvom rade výberové okolnosti (prečo si básnik zvolil túto tému a nie inú? kde kladie sám seba v dlhom rade neosobných tvrdení? atď'). Poučili sme sa najmä analýzou moderných básnikov, že keď básnik povie "ja", nemusí bezpodmienečne štylizovať svoj postoj; že dokonca aj neosobné "ty" môže skrývať osobnú spoveď. "My", časté u tendenčných básnikov (napríklad u terajších komunistických), môže byť zas iba zámienkou na hromadenie básnických figúr a ešte častejšie figúr rétorických, ktoré nijako nesúvisia, po prípade nemusia súvisieť, s objektívnou, tématickou náplňou básne. Že básnické "ja" nechýba úplne ani v zbierke "Veľký Boh malých", toho najlepším dôkazom je zbierka "Boha hľadám", kde sa stretáme s hotovým výbuchom "ja" a kde každé, i to najobjektívnejšie tvrdenie, sa stava autoštylizáciou.

Tieto okrajové poznámky nechcú nijako znehodnotiť Borovu knihu; je to zaiste jedna z jeho najlepších. Ochotne odkazujeme čitateľa najmä na pozorné analýzy Mlynarovičovej prózy, na vecné postrehy o vzťahu americkej moderny k utváraniu Mlynarovičovej básnickej formy atď'. Novinkou je kapitola o Mlynarovičovom kazateľskom umení. Bor zrobil veľmi správne, keď nevylúčil kazateľstvo z literárnej sféry a keď mu venoval osobitnú kapitolu. Po tejto stránke sa v slovenskej literatúre veľmi hrešilo: kazateľské umenie je odvetvím rétoriky a každý veľký kazateľ vytvára svoj kánon, hodný slovensnej analýzy práve tak ako novela alebo dráma. Kazateľské umenie slovenské nie jevšak ešte, pokiaľ vieme, spracované; v dejinách literatúry nezaberá rozhodne to miesto, ktoré mu právom patrí. I po tejto stránke je tada Borova kniha novinkou.

Karol Strmeň

Mikuláš Šprinc. CESTY A OSUDY. Obálka a frontispic od Dr. Jozefa Cincíka. Vytlačila Neographia, Chicago: 1957. Na sklade v Slovenskom ústave, Cleveland, O., 2900 E. Blvd. Str. 109. $1.50.

Medzi tvorivým pokolením slovenským, ktoré sa v duchovne umeleckej a literárnej oblasti prejavuje so dvadsať rokov, Rev. Mikuláš Šprinc má svoj presne definovaný profil bytostný, svoje osobitné miesto, kultúrne obrodné a organizačno-iniciatívne poslanie. Je jedným z výrazných členov našej generácie, ktorá rokmi zahrňuje v sebe takmer tri desiatky aktívného výboja pri renezačnej prestavbe slovenského naturelu a písomníctva.

Pre ústrojnosť Šprincovej vnútornej osobnosti niekoľko činiteľov, bez ktorých by sme ho nevedeli vecne pochopiť, hrá prvoradý význam. Mikuláš Šprinc, básnik, prekladateľ, essayista, kazateľ, organizátor a redaktor na úsvite svojho umeleckého zrodu sa dostáva do okruhu duchov, ktorí zintenzívnia jeho vnútorný vrodený dar tvoriť, vycíbria jeho vkus a vyostria zmysel horizontov, perspektívy a súznenia javov, histórie a prítomnosti. Je to prejemný Rilke, premeditovaný a oceánne hlboký Lippert, encyklopedicky široký duch G. Papini. Z lásky, obdivu a nadšenia k ním preložil rovnocenne do slovenčiny niektoré ich nehynúce diela: "Duinské elégie"; "Láska alebo smrť"; "O láske a bolesti"; "Svedkovia Utrpenia", diela priestranne inšpiračné, ktoré zasiahli široký kruh európskej inteligencie. Aktívno-úrodné stretnutie sa s týmito svojráznymi a tak odlišnými osobnosťami predpokladalo však dve skutočnosti základného významu: básnický talent Šprincov, nadanie, ktoré dostáva človek od Boha, a absolvovanie teológie, totižto onu vseštrannú, svetonázorovú a filozofickú prípravu, ktorá mu zpochopiteľnila mystický a univerzálny ráz duchov, ktorí vo svojom čase, v pravej hodine, vo vlastnom národe a medzi súčasníkmi napomáhali kriesiť duchovné, večné hodnoty, zdevalvované nevereckým duchom liberalizmu spochopiteľnila mystický a universkazonosné následky pocítili generácie prichádzajúce v tomto storočí. Ale Šprinc vypoznávaním týchto veličín a dôstojnou umeleckou interpretáciou spomenutých diel spĺňal zároveň vyšší zmysel našej generácie, duchovnú obrodu kresťanskej tradície na Slovensku, plnšie zblíženie sa so Západom, ako odveta barbarskému nátlaku, ktorý sa dávnejšie črtal na Východe; tradície, ktorá potrebovala nový kvas, štandardy, mená, novinky, omlad. Zblíženie sa Šprincove s týmito duchovnými veličinami bolo uňho bytostne intuitívnou a organicko-vývojovou záležitosťou. A v cieľavedomej snahe vnášať do našej poézie nový ozón, neznáme svety venuje štúdijnú pozornosť talianskej poézii: "O Tebe spieva zem". Na rozdiel od iných básnikov, ktorí sa sústrednili na poéziu francúzku a maďarskú (E. B. Lukáč) alebo nemeckú (Karol Strmeň).

Do duchovnej a umeleckej formácie Šprincovej, ako ďalšiu kladnú položku po jeho odchode do emigrácie, ako ďalší kladný faktor treba zamatrikovať jeho vysťahovanie do Severnej Ameriky, po krátkom pobyte v Rakúsku, v Bavorsku a najmä v Taliansku. Už doma na Slovensku sa vedel Mikuláš Šprinc správne a zavčasu umiestniť, t. j. začleniť sa do spoločenského života, aby mohol literárno a umelecky tvoriť, žijúc posledné roky v Bratislave ako riaditeľ Katolíckej Akadémie, majúci priamy kontakt s poprednými osobnosťami, básnikmi, spisovateľmi, s umeleckým prúdením a redakciami. Na osudných križovatkách vedel sa správne orientovať a medzi prvými zakotviť tam, kde opäť našiel stratené tvorivé možnosti, ba objavovať neznáme svety, obohatiť svoje zážitkové zdroje, do slovenského centra, do Clevelandu a zachrániť svoju básnickú hrivnu, nájsť náhradu za stratenú vlasť, ktorú neprstáva stále hľadať. Majúc pevnú pôdu pod nohami, mohol sa plne rozhlaholiť, vydávať knihu za knihou, študovať, prednášať, rečniť, redigovať "Most", vypoznávať kultúru a tvorbu nového sveta, na mieste, a na-

skutku obohacovať slovenskú literatúru, kým iní členovia našej generácie sa dostali na bočnejšiu koľaj, spomalili svoje duchovné tempo, prípadne znehybneli, na veľkú škodu slovenskej produkcie.

Šprincove básnické dielo tvoria knihy (Ozveny v samotách; Na Floride sám, Vinohrad, Tvárou proti slnku), v ktorých sa dnešná slovenská poézia dobrala ziskov tématických, tvarových a duchovno priestorových. Šprincova próza, ktorá zahrňuje v sebe knižky jadrné a šťavnaté (K slobodným pobrežiam, Sv. Andrej-Svorad, Matka Krásneho milovania) odpovedá na skryté požiadavky tejto doby — hagiografia, mariánska literatúra, emigrantské otázky — závažne volí odlišný írečito-umelecký tvar, ktorý by mohla zprítomniť iba odborná, podrobná analýza jeho lyriky a tvorivej aktivity, do ktorej spadá aj jeho redaktorsko-edičná činnosť. Predbežne sa musíme uspokojiť len obecným názvoslovím, ktoré nemôže primerane vystíhnúť ani osobnosť, ani dielo Šprincove v jeho špecifickej, generačnej a celoslovenskej relácii, nekúskujúc tvorbu na domácu a emigrantskú, ale na tvorbu, ktorá sa rodí doma a ktorá vyrastá dnes v cudzine, hoci sme odrezaní od prameňov slovenskej tvorby.

Najnovšia kniha Šprincova "Cesty a osudy" je ovocím jeho cesty, skúsenosti a zážitkov z Kalifornie, kam sa bol vybral jedného leta, aby poznal iný kraj, neznáme miesta, výrazné slovenské rodiny, aby preštudoval, po náležitej príprave, americký západ a stredozápad, život a borbu Slovákov, ktorých tam žije niekoľko tisíc. Je to cesta za pioniermi, za slovenskou húževnatosťou a talentom, cesta za neopisateľnou krásou prírodnou.

M. Šprinca, z predošlých jeho diel prozaických, lepšie povedané essayisticko - umeleckých, poznávame ako nevšedného analytika ľudí, problémov a vecí, ako odborného milovníka prírody, ako bystrého pozorovateľa, ktorý zachytí podstatné znaky opisovenej osoby a javu, ako kultivovaného ducha, ktorý ladne spája videné so štúdijne osvojeným, prítomnosť s minulosťou, intuíciu s postrehom, meditáciu s bezprostredným poznaním. Jeho výchyt skutočnosti je taký živý, odtienkovaný, pestrý, že máme dojem z jeho tvorby, sťaby chodil so zápisníkom v ruke a na mieste poznačoval si dojmy z ciest, zo stretnutí, z rozhovorov, z denných zážitkov, ktoré potom prekomponuje z ich surovej formy do vyššieho umeleckého tvaru. M. Šprinc programove ide za novým, za neznámym, za unášavým, za novými hviezdami a svoju cestu za umeleckým poznaním vie podať klasicky proste, jasno a zaujímavo. Prednosťou jeho predošlých kníh bola úprimnosť, spoveď, pohotovosť okamžite reagovať a zaznamenať to, čo si najviac zasluhuje spomienky. A takto sa nám javí M. Šprinc aj vo svojej najnovšej knihe. Raz je pútavým zobrazovateľom skutočnosti (Pod slnkom Kalifornie) inokedy portrétistom (Mlčiace husle), kronikárom (La calle Olvera) kritikom a komentátorom (Spoločná matka Slovákov, Drotárska epopeja), zaujímavým rozpravačom (Rybačka na Tichom oceáne; Pred božím oltárom), vyvolávačom kúzla zašlých časov (Čaro starej Kalifornie; Kovboji a naše detstvo), alebo pozoruhodným zobrazovateľom prírody (Mesto Kráľovnej anjelov, str. 20-26; Do Yellowstonského parku, str. 102-109). Rodoláska a národný apoštolát sú príznačnou prednosťou jeho knihy. Z nej vyvierajú Šprincove postoje k tomu, čo je slovenské, našské, nefalšované, ľudové, prosté. Jeho láska, obdiv a súcitné pochopenie. Poprední slovenskí básnici Sládkovič, Hviezdoslav, Rázus obracali pozornosť čitateľov k drobnému, k pracovitému ľudu a nie k inteligencii. Apoteózou velebil ľud A. Žarnov a vysokú mienku o ľude má aj M. K. Mlynarovič. Šprinc sa hlási k ľudu. "Nech sa pechoria kadejakí vzdelanci. Nech sa dívajú skopca na nášho jednoduchého človeka. Som jedným z týchto jednoduchých. To je môj otec a to je moja matka; to je náš slovenský strýčko a naša slovenská tetka; to je krv z našej krvi a kosť z našej kosti. Akí sme, takí sme, boží sme. To je naša rodná zem, to je naša slovenská osobitosť. Náš jednoduchý sloven-

ský človek má v sebe toľko veľkosti, šľachetnosti a múdrosti a zaujímavosti, že pohovoriť si s ním je radosť'" (31). Rodná zem je prehlboko zakorenená v srdci básnikovom a je preto prirodzené, že myslí na ňu, smúti za ňou. Za Dunajom, za Tatrami, za svojím rodiskom, za svojou mladosťou, ktorej venoval veľa spomienok v druhej časti knihy, nazvanej "Slovenská kovbojovská pieseň". Ten, kto domyslel slovenský nacionalizmus do všetkých jeho dôsledkov a správne nadosobne oťažkal historické a prozreteľnostné poslanie Slovákov severoemerických pre rodné Slovensko, so zadosťučinením kvituje kritický hlas Šprincov, namierený proti tým, čo z pocitu dekadencie alebo predčasnej staroby radia opustiť starokrajovú politiku a venovať sa výlučne len našim americkým veciam. (P. 29).

Námetová novota knihy je zrovnovážnená s tvorivým výbojom autora. Ako svojrázne vedel napr. Šprinc zachytiť hru vĺn. "Čochvíľa ma tu ošpľachne biela vlna a odtiahne späť do mora. Na svojej spiatočňej ceste zrazí sa s inou, ktorá sa prudko ženie k pobrežiu; vztýčia sa ako ruvajúce sa žrebce, naježia sa im hrivy, spenia sa im ústa a rútia sa znova na piesočnatý breh. Ani jedná vlna sa nepodobá druhej; milióny tvarov, úžasná rozmanitosť krásy." (P. 56).

Šprincova kniha "Cesty a osudy" sú piesňou kalifornskej prírodnej krásy, historickej a architektonickej, oslavou slnka a jasu, paliem a muškátov, ospevovaním prírodných živlov, ale aj mlčania; sú epopejou slovenských, statočných duší a nehynúcich postáv, sú šumivou symfóniou toho, čo Šprinc slovenského, veľkého a láskyhodného našiel pod horúcim slnkom Kalifornie. Pod palmami, dávajúc Vajanskému za pravdu, že jeden brat môj palmy sadil. (P. 9). Túto sviežu, poučnú a naskutku peknú knihu Šprincovu možno dostať v Slovenskom Ustave, v Clevelande.

Ján E. Bor

Dr. Jozef Cincík. ANCIENT SLOVAK FIBULAS AND PSEUDO-FIBULAS. Staroslovenský pôvod spiniek-spôn. Vydal Rev. John J. Lach. Whiting. Indiana: 1957. Strán 105, 4 zemepisné mapy a 11 ilustrácií. Dielo venované J. E. Andrejovi G. Grutkovi, biskupovi v Gary, Ind.

Je to významná vedecká kniha známeho badateľa slovenskej kultúry a umenia Dr. Jozefa Cincíka. Ide o obšírnu a prenikavú vedeckú štúdiu z ranehistorického umenia, napisanú v reči anglickej a slovenskej s mnohými dokumentárnymi ilustráciami a mapami.

Autor vychodí z predhistorických koreňov nosenia kovových sponiek ihlicových na plášti a z ich umeleckej výzdoby. Sleduje vývoj a osudy takéhoto kovorobného predmetu umeleckého na odeve od čias slovansko-gótskeho spolunažívania v oblasti menodarnej rieky Slovuty-Dnepra počínajúc štvrtým storočím po Kristu. Dr. Cincík svojimi umelecko-kultúrnymi dôkazmi potvrdzuje vlastne a silne podopiera tézu slovenského jazykospytca Dr. Henricha Bartka o pôvode mena Slovák a Slovan.

Dr. Cincík sleduje ďalej vyvoj spiniek-fibul cez V.-VII. storočie so širokým rozhľadom na poli dejín, archeológie a kovorobotných praktík, zdôrazňuje prítomnosť, užívanie a obmeny na bronzových sponách kosoštvoročnou nohou takzvaných "slovanskoantských spôn" v časoch prvého pokusu o mocenské vystupovanie predkov Slovákov a niektorých antských kmeňov v nadkarpatskej pravlasti Slovanov. Ide o obdobie prvých dvoch pokusov o utvorenie federácie kmeňov slovanských koncom 4. stor. a potom po smrti hunského vladára Attilu, po útoku Avarov na pridneperskú pravlastnú oblasť.

Na tomto dejinnom úseku Dr. Cincík zase súhlasí s teóriami slavistu, univ. profesora harvardskej univerzity Dr. Frant. Dvorníka, že ide o slovansko-antské mocnárstvo a federáciu kmeňov slovanských ešte pred ich hromadným nastupom na Balkán a do Karpatskej kotliny počas VI.-VII. storočia po Kr. Vtedy sa už natrvalo ustá-

lil celkový kosoštvorečný tvar nohy staroslovanskej fibule a jeho bodkokrúžkovaná ozdoba a bobulovité výrostky. Tieto potom v kontinuite kovorobných praktík karpatských Slovanov (Slovákov, Hucuľov, rumunizovaných Mócov a pod.) a slúčením sa tvaru praciek s klinčekom so sponou dali základ takzvanej spinke tatranských horalov a boli nosené v širšej oblasti stredného Slovenska.

Ako také, spinky sú dnes predmetom národopisného štúdia. Zásluhou Dr. J. Cincíka je, že poukázal na ich starodávne slovenské až pravlastné pociatky a s nimi v spojitosti a v súlade s názorami iných vedátorov, ako Dr. Fr. Dvorníka, Dr. Bartka, Rybakova, J. Wernera, Tallgreena, a iných badateľov minulosti Slovanov, ako aj ich etnogenetickej kultúry poukázal nepriamo aj na ovzdušie prvého pokusu našich praotcov o mocenskoštátnické vystupovanie. Myslíme tým najmä na federáciu 70 kmeňových náčelníkov pod vodcovstvom kráľa Bozu proti Gótom, ďalej na ich konfederáciu po páde ríše Attilovej a pred húfnym usadením sa slovenských kmeňov pod Karpatmi a okolo brehov Dunaja.

Z hľadiska kultúrnych dejín a dejín umenia Dr. Cincík dokresľuje a dáva cennú náplň pravlastnej a prvopočiatočnej federácii tých kmeňov, ktoré dali základ aj k vytvoreniu sa slovenského národa. Stalo sa tak už pred vznikom ríše vladára Samu a počas sťahovania sa predkov slovenských cez Karpaty ku strednému Dunaju a do oblasti rieky Moravy. Vtedy poniektoré kmene začali zamienať svoje staršie meno "Sloveni a slovenský ľud" (podľa rieky Slovuty-Dnepra, viď Bartek) za meno "Moravan, moravský ľud" a pod. Tak robili najmä tie kmene, ktoré sa usadili na dvoch brehoch rieky Moravy a nadobudli dôležitosti na obchodnej ceste, ktorá viedla cez Dunaj medzi Adriou a Baltickým morom.

Všetky podobné a iné problémy rieši autor v obšírnych kritických poznámkach na konci knihy, kde je uvedená aj rozsiahla literatúra. Takto potom na základe obšírnej znalosti aj poslednej severskej, nemeckej, sovietskej, rumunskej, maďarskej a iných literatúr, podarilo sa Dr. Cincíkovi vyvrátiť s konečnou platnosťou výlučnú teóriu o takzvanom "gótskom pôvode" tatranských goralských spiniek. Autor nazýva ich spolu s ruským archeológom Rybakovom "fibulami slovansko-antskými" alebo "staroslovenskými". (Bavorský archeológ Joachim Werner menuje ich "Slawische Bügelfibeln").

Prenikavým vedeckým skúmaním na širokom úzadí kultúrne-dejinnom Dr. Cincík dal ráznu a nepriamu odpoveď aj takým vedátorom, ktorí v minulosti označovali jednostranne našich predkov za "bezkultúrnych Slovanov" ("Kulturlose Slawen", posledne u Nils Aberga). Mnohí takíto vedci predpojatí nevideli v archeologických nálezoch nadkarpatských a pridneprovských, ako aj v Karpatskej kotline podstatnú tvorivú účasť slovanských kmeňov na kovorobotných predmetoch ranehistorickej doby európskej.

K. Čulen

Vincent Boleček: PETER V. ROVNIANEK. New York-Munich: 1957. Strán 95. Vydal vlastným nákladom autor. Cena $1.50. Dostať u: V. Boleček P. O. Box 289, New York 8, N. Y.

Úhľadná, neveľká kniha o Petrovi Rovniankovi je vlastne akýmsi dodatkom k jeho spovedi Pamäti za živa pochovaného. Väčšia časť sa zaoberá jeho životom z posledných čias, ktorému pochopiteľne Rovnianek vo svojich pamätiach venoval iba málo pozornosti. Ale ani jeho pamäti, ani tento príspevok, ešte ani zďaleka nie sú posledným slovom o Rovniankovom živote. Po prvé bude treba raz podrobiť dôkladnej revízii jeho pamäti, ktoré sú preplnené mnohými a vážnymi omylmi a bude treba celý Rovniankov život znova zhodnotiť i po tom, čo veľkého urobil, ale bude treba zhodnotiť aj jeho veľké omyly. Veľkosti Petra Rovnianka to už neuberie, lebo či už bol taký, či onakvý, bol jedným z tých, čo kládol základy slovenskému spolkovému a časopiseckému životu v Amerike. Dlhé roky priamo personifikoval amerických Slovákov.

Bolečkova štúdia je písaná s láskou a s netajeným obdivom voči Rovniankovi. Nechce rozoberať, kritizovať je-

ho činnosť. Ide mu viac o to, aby dokreslil vyhasinajúce svetlo jeho životných ideálov, jeho sen, že objavi zlato, splatí, čo Slováci v jeho podnikoch stratili a vráti sa znova do slovenského verejného života očitený, a vážený. Nestalo sa tak. Umrel ďaleko od slovenskej spoločnosti, prejdúc v slovenskom živote vrcholky uctievania a kanále poníženia.

Populárne napísaná knižocka je maľučkou splátkou za to dobré, čo Rovnianek urobil a bolo toho iste veľa. Hodno ju odporúčať všetkým Slovákom a nebolo by od veci, keby podobných životopisov aspoň o tých najpoprednješích americkoslovenských činiteľov sme mali viacej.

(kč)

Dr. Jozef Paučo: POD ZÁSTAVOU KRESŤANSKEJ DEMOKRACIE. Vydali: Slovenskí kresťanskí demokrati v Spojených Štátoch: 1957, strán 30. Tlač: Jednota, Middletown, Pa.

Otázka, ako asi pôjde vývoj politických strán za železnou oponou po páde komunizmu, je otázka iste časová. Emigrácia roztratená po celom svete má skvelú možnosť sledovať vývoj politických strán inde a iste veľa poučného sa dá z takého pozorovania vyťažiť a všeličo z cudzieho politického života by sa dalo aplikovať aj na slovenské politické pomery.

Dr. Jozef Paučo, ktorý už predtým vydal štúdiu Čo po komunizme? zaoberá sa v tejto brošúrke jednak koreňami slovenskej politiky, ktorá od začiatku bola kresťanská a demokratická, takže v mnohom Slováci predchádzali aj iných. Kresťanská demokracia, ktorú začal pestovať Štúr, vyvrcholila vlastne v programe Ľudovej strany.

Na otázku, čo zo starého bude treba prebrať, Paučo hovorí, že na prvom mieste bude treba nadväzovať na tie staré tradície, ale na druhej strane za najvážnejší a najťažší problém považuje ohľady na to, čo sa vytvorilo pod komunistickým režimom. Lebo nebude možno všetko rušiť škrtom pera. Paučo celkom realisticky pripušťa, že v takej zmene na Slovensku sa celkom iste vytvorí ľavicové socialistické hnutie; lenže to bude slovenské. Slovensko doteraz nemalo slovenského socialistického hnutia. Soc. demokracia práve tak, ako komunistická strana na Slovensku, boli len filiálkami českých strán.

Brošúrka je cenným a zaujímavym príspevkom politickej literatúry slovenskej, ktorá vzniká ďaleko od rodného Slovenska.

Dr. Paučo je iste jedným z najplodnejších slovenských politických spisovateľov v emigrácii. Za ťažkých podmienok publikoval niekoľko kníh, z ktorých dve majú mimoriadne veľký význam.

K. Č.

Bohuslav: MALÝ HRDINA. Životopis sv. Dominika Savia, Vydali Slovenskí saleziáni v Turíne 1957. 80 str.

Z príležitosti stého výročia smrti sotva 15-ročného študenta Dominika Savia, ktorý vo škole jedného z najväčších novodobých vychovávateľov, sv. Jána Bosca, dosiahol už ako chlapec takej dokonalosti kresťanského života, že Cirkev roku 1954 neváhala vyhlásiť ho za svätého, slovenskí saleziáni v exile vydali jeho životopis. Dielko má titul "Malý hrdina" a podpísané je pseudonýmom Bohuslav (pod úvodom: P. Ľudovít), ktorý stretávame i v "Hlasoch z Ríma".

Z literárneho hľadiska ide o nenáročnú prácu: na sotva 80 stranách malého formátu autor ľahkým, populárnym štýlom predstavuje životné črty a mravnú fyzionómiu sväteho chlapca. Načim však vyzdvihnúť okolnosď, že je to prvé pôvodné spracovanie obsiahlej látky v slovenčine, a teda opravdivý prínos do našej ešte tak chudobnej hagiografickej literatúry. Typograficky sa dielko dôstojne prezentuje: jasná tlač na peknom kriedovom papieri, na ktorom sa dobre vynímajú aj vkusné ilustračné perokresby. Naša mládež nájde v dielci skvelý príklad rastu a

dospievania k opravdivej duchovnej veľkosti, kým dospelí, najmä vychovávatelia, môžu z neho čerpať námety k užitočným úvahám o pedagogických problémoch vo svetle konkrétnych riešení svätého vychovávateľa, ktorého výchovný systém dal Cirkvi svätého študenta Dominika Savia.

St. Bystrík

Albert Galter. THE RED BOOK OF THE PERSECUTED CHURCH. The Newman Press (Westminster, Md.), 1957, str. 491, cena $5.75.

Je pomerne veľa kníh o prenasledovaní katolíckej Cirkvi v jednotlivých krajinách za železnou alebo bambusovou oponou. Taktiež je dosť štúdií o vzťahu komunizmu k náboženstvu, osobito ku katolíckej Cirkvi. No sotva možno nájsť na tomto poli prácu tak systematickú a úplnú, ako je kniha A. Galtera, The Red book of the Persecuted Church (Červená kniha o prenasledovanej Cirkvi).

A. Galter v prvej hlave svojej knihy rozoberá metódy komunistického postupu proti katolíckej Cirkvi, ako sa ony prejavili v krajinách anektovaných Sovietskym Sväzom od roku 1939 alebo skomunizovaných po roku 1945. V druhej hlave analyzuje náboženskú politiku postalinovského obdobia s správne vidí v Chruščevovej umiernenejšej taktike iba chytrácky manévr na zničenie Cirkvi.

Potom autor prechádza na náboženskú situáciu v jednotlivých krajinách pod komunistickou nadvládou. Najprv opisuje pomery vo vlastnom Sovietskom Sväze a v zabratých územiach (Estonsko, Latvia, Litva, Poľska Ukrajina a Podkarpatská Ukrajina). V ďalších dvanástich kapitolách opisuje prenasledovanie katolíkov v krajinách za železnou a bambusovou oponou a v Jugoslávii. Posledná kapitola prináša dodatky k situácii v Česko-Slovensku, Poľsku a Maďarsku po roku 1956.

Vo svojej knihe autor postupuje veľmi striezlivo a vecne. Opiera sa o dokumenty z komunistickej i vatikánskej strany a o serióznu literatúru. Ako v iných kapitolách, tak i v rozbore československých náboženských pomerov prejavuje obsiahlu znalosť a všíma si i štrukturálnej rozdielnosti medzi českými územiami a Slovenskom. (Opomíňa však tragický osud gréckokatolíkov na Slovensku a zdá sa, že mu nie je celkom jasný ich status ako ani status gréckokatolíckych Rusínov na Podkarpatskej Ukrajine, ďeďže ich kladie do toho istého historického pozadia ako galicijských Ukrajincov, hoci podkarpatskí Rusíni tvorili integrálnu časť starého Uhorska, a nie Poľska, Rakúska alebo Ruska.)

Hodnota Galterovej knihy je najmä v tom že na základe dokumentov a faktov podáva presvedčivý, vecný a prehľadný obraz o prenasledovaní katolíkov pod komunistickým tyranstvom. Galterova kniha je i vážnym varovaním pred postalinovským komunizmom, ktorý do istej miery zmiernil metódy prenasledovania Cirkvi, no v ničom neustúpil od konečného cieľa — zničiť Cirkev.

Kniha A. Galtera bola vydaná pod záštitou Komisie medzinárodných katolíckych organizácií pre prenasledovanú Cirkev.

Fr. T. Zúbek

Heinrich Kramm: BIBLIOGRAPHIE HISTORISCHER ZEITSCRIFTEN 1939—1951. Dritte Lieferung: Nord, Mittel und Ost-Europa. Vydala: óestdeutsche Bibliothek bei Universität Marburg, Marburg an der Lahn, 1954, strán 366.

Prvý zväzok sa zaoberá západnou Európou, druhý južnou Európou. V tomto treťom zväzku nájdeme odsek "Tschechoslowakei", a v ňom zaznamenané všetky historické časopisy, vychodivšie v období 1939—54, s udaním kedy začal vychodiť prvý ročník, kedy časopis po prípade zmenil meno, či bol vydaný nejaký index k ročníkom atď. Hoci v titule je udaný ako záverečný rok 1951, predsa v tomto zväzku informácie sú až do roku 1954. Autor pokračuje tak že najprv podáva časopisy všeobecného záujmu, potom časopisy niektorých odsekov dejín, na pr. staroveku, alebo novoveku, potom časopisy pomocných vied, a na-

koniec časopisy regionálne. Slovensko je tu zastúpené iba v tomto poslednom odseku, ako regionálna súčiastka Česko-slovenska, a to na strane 268—269. Zaznamenané sú tieto časopisy: Historica Slovaca (1940—1952),ktorý roku 1953 zmenil nadpis na "Historický časopis" vydávaný Akadémiou vied v Bratislave. "Sborník Matice Slovenskej pre jazykospyt, národopis, dejepis a literárnu históriu" (1922—1942) ktorého čiastočným pokračovaním bol "Historický Sborník Matice Slovenskej" (1943—1947?), "Časopis muzeálnej slovenskej spoločnosti" (1898—1950), "Bratislava" (1927—1937), "Slovenská Bratislava" (asi iba jeden zväzok 1948). Okrem toho je tu zaznamenaný "Carpatica", hoci vychádzal v Prahe (1936—39), a omylom tiež "Slovanský přehled", vychádzajúci v Prahe. Vydavateľ pozýva záujemcov, aby mu oznámili prípadné nepresnosti a nedostatky, aby ich mohol opraviť pri druhom vydaní.

M. L.

ZAZNAMENÁVAME

ETUDES SLAVES ET EST-EUROPÉENNES, vydávaný montreálskou univerzitou prináša vo svojom letnom čísle (Vol. II, Part 2), 1957 štúdiu univ. prof. Dr. Jozefa Kirschbauma na tému "La Grande-Moravie et son héritage culturel". Slavisti starší i noví sú zajedno v tom, že kultúrne dedičstvo Veľkej Moravy je dielom sv. Cyrila a Metoda. No rozchádzajú sa v otázke územnej a etnickej; kde bolo hlavné teritoriálne ťažisko cyrilometodského diela. Či v zemiach českých alebo na Slovensku. Tak isto debatuje sa ďalej v slavistických kruhoch o tom, či hlavnými nositeľmi tejto kultúry deviateho storočia boli etnicky Slováci alebo Česi, a teda kto je vlastne dedičom kultúrnych výdobytkov Veľkej Moravy. Na základe bohatých prameňov historických, jazykových a archeologických, najmä na výskumoch súčasných slovenských slavistov dokazuje Dr. Kirschbaum, že kultúrne dedičstvo Veľkej Moravy jak po teritoriálnej, tak aj po etnickej stránke je dielom Slovákov; dielo, ktoré rástlo z náboženského a kultúrneho apoštolátu svätých bratov, a že dnešní Slováci sú etnickými potomkami obyvateľov Veľkej Moravy. Čo robí túto vedecky dobre stavanú štúdiu veľmi vzácnou je množstvo pramenných poznámok a odkazov. Na druhej strane aká škoda, že skvelé archeologické, jazykovedné a kultúrne historicé objavy slovenských slavistov neprenikli najmä do anglosaského sveta v takej miere, aby mohli pravdivo usmerniť politicky ovplyvňované stanoviská mnohých západných historikov. Sme právom hrdí na túto vedeckú prácu prof. Dr. Jozefa Kirschbauma.

*

DR. ĽUBOMÍR GLEIMAN dosiahol doktorát filozofie na Institute of Medieval Studies, University of Montreal. Jeho dizertácia: An Essay on the Origin of Treuga Dei (pp. 310 — XXXI). Mladému slovenskému slovenskému adeptovi historických vied srdečne blahoželáme.

*

Básnik KAROL STRMEŇ prednášal dňa 4. novembra v Cenacolo Italiano, Cleveland, Ohio na tému: "Charakterológia Slovákov. (Paese e popolo). Cenacolo je učená spoločnosť taliansko-americká.

*

EL PLATA SERAFICO, revista franciscana, vychádzajúca v Buenos Aires priniesla niekoľko štúdií od známeho odborníka v otázkach františkánstva prof. Dr. Ernesta Žatku (Una visita al Profesor Emilio Zolli, Aňo LVII No 615, Enjambre divino, Aňo LVI No 609, La cruzada de Johannes Jöergensen, Aňo LV No 604, Con el historiador de Asís, Aňo LV No 607, La Basilica de San Franicsco de Asís, Aňo LVI, No 611).

Zeitschrift fuer slavische Philologie, XXV (Heidelberg 1956), str. 430-432 prináša obšírnu recenziu na knihu Václava Vážného: "O jménech motýlů v slovenských nářečích". Vydala SAVU, Bratislava 1955, str. 338, máp 10.

Recenzent prof. Machek z Brna posudzuje toto dielo ako jedinečné v slovanskej filológii. Medziiným stavia otázku, ako mohol prof. Vážný vyplniť vyše 300 strán o menách motyľov v slovenských nárečiach? Odpoveďou je skutočné bohatstvo slovenčiny v tomto odvetví na rozdiel od nárečí českých. Autor v prehľadnom zozmame uvádza vyše 150 mien, ktoré potom vedecky spracoval. Materiál zozbieral ešte keď bol profesorom v Bratislave, a svojim poslucháčom dával rôzne otázniky ako univerzitné cvičenia. Recenzent pochvaľuje aj dobré prevedenie dialektologických máp. Knihu odporúčame do pozornosti našim jazykospytcom, a boli by sme radi, keby nám o nej napísal obšírnejšie.

* * *

Z náboženských dejín Slovenska zaznamenávame túto prácu: **Béla Szent-Iványi: Die Herrnhuter Bewegung in der Slowakei im 18. Jahrhundert** uverejnenú v Sborníku: "Deutsch-slawische Wechselseittigkeit in sieben Jahrhunderten — Gesammelte Aufsätze Eduard Winter zum 60. Geburtstag dargebracht." Akademie Verlag (Institut fuer Slawistik), [Ost-]-Berlin, 1956, p. 278-298.

* * *

Dmitrij Čiževskij: On romanticism in slavic literatures. Vydal Mouton, S-Gravenhage 1957, str. 63. Popri Puškinovi, Mickiewiczovi, Máchovi a iných romantikoch je tu zaradený zo slovenských Janko Kráľ, a spomenutý Samo Bohdan Hroboň. Čiševskij bol pred vojnou profesorom v Bratislave, a v tejto práci uvádza aj svoje slovenské články uverejnené vtedy v Slovenských Pohľadoch a inde.

* * *

Tenže prof. Čiževskij uverejnil vo veľkom medzinárodnom Sborníku vydanom z príležitosti Mickiewiczovej storočnice **"Mickiewicz in World literature"**, a o ktorom bola už zmienka v Moste (III, 1956, č. IV, str. 192), významnú štúdiu o Kollárovi, Šafárikovi, Štúrovi a iných predstaviteľoch slovenskej tvorivosti v minulom storočí. Vyslovujeme prof. Čiževskému uznanie, že v tak významnej publikácii uverejnil práve prácu zo slovenskej literatúry.

* * *

K početným knihám, ktoré sa zaoberajú aktuálnou situáciou Cirkvi v zemiach za železnou oponou, treba pridružiť ešte tieto dve:

Vladimir Gsovski, chief - editor: Church and State behind the Iron Curtain. — Czechoslovakia, Hungary, Poland, Rumania and an introduction on the Soviet Union. — F. Praeger publisher, 150 East 52 Str., New York 22, A. 1955.

Ako autori jednotlivých odsekov sú udané viaceré osoby. Stať o Československu napísali: Dr. Alois Boehmer, Dr. Jindřich Nosek a Dr. Stephen Kočvara. Nakoľko vieme, iba tento posledný je Slovák. Či je niektorý z nich kňazom, nevieme, ale pravdepodobne nie, lebo by bol zaiste vedel, že Msgr. Ján Vojtaššák nie je biskupom v Spišskej Novej Vsi, ale biskupom Spišským so sídlom v Spišskej Kapituli. Tak je totiž udané v poslednom z dokumentov uverejnených v dodatku. Ten dokument je pastiersky list biskupského sboru z roku 1949, a autori mu dali nasledujúci nadpis: "Text of Czech bishops' pastoral letter on State-Church fight." Nevieme si vysvetliť, ako mohli nadpísať ten dokument ako pastiersky list českých biskupov, keďže zo 14 podpísaných osôb je 7 biskupov slovenských, 6 biskupov českých a jeden český Apošt. Admin. bez biskupskej hodnosti. Ak sú aj ostatné dokumenty takto interpretované, tak je to poľutovaniahodné.

* * *

MICHAL BLANÁR, kanadský Slovák získal na montreálskej univerzite mojstrovstvo umení (MA v anglickej lidému slovenskému adeptovi historických vied srdečne blahoželáme.

ZO SLOBODNEJ SLOVENSKEJ ZAHRANIČNEJ TVORBY

VTÁČENCE VO VICHRICI. Román. Miloš K. Mlynarovič	$ 3.00
Testament Kráľa sŕdc. Verše.	1.50
Borba s osudom. Novely.	1.50
SV. ANDREJ-SVORAD. Životopis. Mikuláš Šprinc	2.00
Na Floride sám. Verše.	1.00
Tvárou proti slnku. Verše.	1.00
Matka krásneho milovania. Rozjímania.	1.00
Cesty a osudy. Z ďalekého Západu.	1.50
Slovo Božie. Rozjímania. Rudolf Dilong	2.00
Stopy v ohni. Verše.	1.00
Na vrchu nádeje. Verše.	2.00
Rudolf Dilong. Štúdie. Ján E. Bor	2.00
Miloš K. Mlynarovič. Štúdie. Ján E. Bor	3.00
Slováci a komunizmus. Štúdie. J. Paučo	3.00
Štefan Furdek a slov. vysťahovalectvo. J. Paučo	1.50
Ancient Slovak Fibulas. Dr. J. Cincík	3.00
The Church of Silence in Slovakia. Dr. T. Zúbek	3.50
This is Slovakia. Dr. Fr. Hrušovský	1.00
Slovakia's Road to Statehood. Sr. Gabrielle	1.50
Pionieri Boží. Daniel Rops-Bor	1.50
Svätá Klára z Assisi. Bargellini - Bor	1.00
Bloody Sonnets. Mviezdoslav-Vajda	2.00

Printed in the United States